

Sámegiela geavaheapmi Ohcejogas

Anne Länsman ja Saara Tervaniemi

ISBN 978-952-441-251-3

9 789524 412513

SÁMEGIELA GEAVAHEAPMI OHCEJOGAS

Anne Länsman & Saara Tervaniemi

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTE'G'G
SAAMELAISKÁRÁJÁT

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasio:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

PÖHJÖISIMMAN LAPIN
LEADER TV

Olggosaddi: Sámediggi sámegiela doaimmahat ja "Sámi giellaguovddáš" -ovdačielggadanfidnu
Ruhtadeaddjit: Lappi EJB-guovddáš, Davimus Lappi LEADER rs, Suoma oahpahuš- ja kulturministeriija
ja oahpahušministeriija
Sámás: Pentti Pieski, tabeallaid jorgaleaddji Anne Länsman
Hábmen: Studio Borga, Ohcejohka
Bearbmagovva: Kalle Junttila
ISBN 978-952-441-251-3
2012

Ovdasáhka

Sámediggi sámegiela doaimmahat ja Ohcejoga gieldda "Sámi giellaguovddáš" -ovdačielggadanfidnu leat gárvvistan čielggadusa sámegiela geavaheamis Ohcejoga gieldda viidodagas. Čielggadussii lea dárbu, go áigeovuodilis diehtu Ohcejoga sámegiela dilis ii leat gávdnamis.

Ohcejoga gieldda "Sámi giellaguovddáš Ohcejohkii" -ovdačielggadusfidnus lea kárten sámegiela geavahanbirrasiid ja sámegielat bálvalusaid geavaheami Ohcejoga gielddas sihke daidda gullevaš ovddidandárbbuid ja hástalusaid. Dál gárvvistuvvon čielggadusa vuodul gárvvistuvvo Ohcejohkii sámegiela ovddidanprográmma ja fitnodatdoaimbaplána sámi giellaguovddázii, mii vuodduvvo Ohcejohkii. Ohcejoga gieldda ealáhusdoaimma lea ožžon dán bargui fidnodoarjaga Lappi EJB-guovddázis ja Davimus Lappi LEADER rs:s.

Sámedikki sámegiela doaimmahagas lea leamašan plánain viiddit dutkanfidnu sámegielaide dáládili čielggadeapmin Suomas. Dál Ohcejogas dahkkon jearahallamat doibmet "pilohtafidnun", main čoggojuvvon vásáhusaid vuodul sámegielat dilli čielggaduvvo maiddá eará guovllus sámeguovllus ja sámeguovllu olggobealde. Sámediggi lea ožžon dán bargui ruhtadeami Suoma oahpahas- ja kulturministeriijas ja oahpahasministeriijas.

Čielggadussii leat jearahallojuvvon sámegiela hállit Ohcejogas. Čuovvovaš kapihttalis mitaluvvo jearahallamiid olláshuhttimis ja buktojuvvo ovdan čielggadusa ráhkadus. Čielggadusa leaba gárvvistan "Sámi giellaguovddáš Ohcejohkii" -ovdačielggadanfidnu prošeaktakoordináhtor Anne Länsman ja Sámedikki sámegiela doaimmahaga prošeaktoavda Saara Tervaniemi. Háliidetne giitit buohkaid jearahallamiidda oassálastán olbmuid. Háliidetne giitit maiddá sámegiela doaimmahaga hárvhalli Elli-Marja Hetta, guhte oassálasttii jearahallamiid čohkkemii. Lassin háliidetne giitit eará ovttasbargobeliid.

Ohcejogas, Áilegas-dálus 8.10.2012

Anne Länsman & Saara Tervaniemi

Sisdoallu

Ovdasáhka	3
1 Láidehus	5
2 Ohcejohka statistihkaid vuodul	8
3 Jearahallojuvvon olbmuid gielaláš duogážat ja ruovttus hállujuvvon giella	12
4 Guovtte- dahje mánggagielat sáme giela hállit	18
5 Sáme giela geavaheaddjiid gielaláš doaladumit	27
6 Sáme giela geavaheaddjiid olgguštanvásáhusat	31
7 Sáme gielat fálddagaid ja bálvalusaid geavaheapmi	35
8 Sáme giela geavaheapmi virgeoapmahaččaiguin	42
9 Sáme giela boahhtevuohta	51
10 Doarjjadoaimmat	54
11 Jurddabohtosat	59

1 Láidehus

Eará sámeguvlui veardidettiin Ohcejohka lea seailuhan oalle guhká nana sámegiela birra. Suomagiella nanusmuvvagodii sámegiela bálddas easkka sodiid maŋŋá. Sivvat suomagiela sajádaga nanusmuvvamii ledje suomelaččaid lassánan fárran Ohcejohkii earret eará guovlo- ja báikkálašhálddahusa doaimmaide, ja Ohcejoga laktin sihke Suoma ja Norgga geaidnofierpmádahkii¹, mii buvttii eanetlogu kultuvraid ja gielaid lagabui sápmelaččaid árgabeaivvi. Lassin Ohcejoga sápmelaččat ledje oahppan guhkes eváhkkomátkkis unnit dahje eanet suomagiela, nuba sis ledje buoret attáldagat gulahallat suomagillii². Maiddá interetnihkalaš náittoslihtut Ohcejoga suomelaččaid ja sápmelaččaid gaskka šadde dábáleabbon 1950-logus.

Vaikko Ohcejogas sámegiela lotnašuvvan suomagillii ii leat dáhpáhuvvan seammá dramáhtalaččat go muhtun báikkiin sámeguovllus, maiddá Ohcejogas sámegiela hállan lea geahppánan eaige lahkage buohkat Ohcejoga sápmelaččat máhte sámegiela. Sámegiela dillái leat ain eanet giddegohtán fuomášumi, muhto sámegiela dilis Ohcejogas ii leat oazzumis áigeguovdilis diehtu. Dán čielggadusas leage beroštupmi dasa, makkár Ohcejohka lea sámegiela birasin, ja makkár boahtteáigi sámegiela orru leamen.

Dán čielggadussii leat jearahallojuvvon geassi 2012 áigge 20 ohcejohkalaš *sámegiela geavaheaddji*. Jearahallojuvvon olbmuiin jerre earret eará, maid gielaid sii leat oahppan mánnávuodastis, maid gielaid sii máhttet dál ja maid gielaid sii válljejit hállat goasge. Lassin jearahallamiin lea beroštupmi sámegiela hálliid gielalaš miellaguottuin ja gaskavuodas sámegillii.

Jearahallamat leat dahkko davvisámegillii dahje suomagillii, dan mielde, goappá gielat jearahallojuvvon olmmoš háliidii jearahallamis geavahit. Jearahallamiin 15 dahkkojuvvojedje sámegillii ja 5 suomagillii. Jearahallamiin geavahuvvui Sámedikki sámegiela doaimmahagas gárvvistuvvon skovi, mii lea dahkkojuvvon ovttas Giellagas-instituhtain. Jearahallamat biste sullii 2–4-diimmu. Jearahalliin doibme Ohcejoga gieldda ”Sámi giellaguovddáš Ohcejohkii” -ovdačielggadanfidnu prošeaktakoordináhtor Anne Länsman sihke Sámedikki sámegiela doaimmahaga prošeaktahoavda Saara Tervaniemi ja hárjehalli Elli-Marja Hetta.

1. Geainnuid huksen Ohcejohkii dáhpáhuvai sodiid maŋŋá. Gáregasnjárgii geaidnu gárvánii jagi 1940, Ohcejohkii jagi 1958 ja Njuorggámii jagi 1968.

2 Čakčamánu 7. beaivve jagi 1944 addojuvui virggálaš mearrádus evakuerema álggaheamis.

Jearahallojuvvon olbmot

Jearahallojuvvon olbmuid válljen dáhpáhuvai ng. muohtaspábbavugiin nu, ahte jearahallojuvvon dahje jearahallamis biehttalan olbmot namuhedje olbmuid, geaid sáhtašii bivdit oassálastit jearahallamii. Jearahallamiidda háliideimmet mielde olbmuid, gain leat sierralágan gielladuogážit (omd. eatnigielat sáme- dahje suomagielat), geaid ”diđiimet” geavahan unnit dahje eanet sámegiela.

Jearahallojuvvon olbmot ášset eará guovlluin Ohcejoga gielddas, ja sis 17 leat rieádan Ohcejogas ja golbma leat rieádan sámeaguovllu³ olggobealde. Sámeaguovllu olggobealde rieádan olbmot leat áššan Ohcejogas⁴ jo guhkit áigge, ja guovttis sis leat doppe máttut. Oasis jearahallojuvvon nuorat olbmui, geat leat rieádan Ohcejogas, sáhtá leat gaskaboddasaš čujuhus gos nu eará báikkis stuđeremiid dahje bargguid dihte, muhto sis lea ruoktu Ohcejogas, ja sii leat doppe olu. Nuoramusat jearahallon olbmui leat rieádan 1990-logus ja boarrásamosat 1920-logus. Jearahallojuvvon olbmui 11 leat nissonolbmot ja 9 almmáiolbmot. Jearahallamiid bohtosiin ii raporteremis buktojuvvo ovdan olbmuid nama, agi dahje áššanbáikki, amas ii sáhttit identifiseret jearahallon olbmo.

Jearahallojuvvon olbmui 17:s mitalit leat sápmelaččat, ja 17 leat mielde Sámedikki válgaregistaris. Okta jearahallojuvvon olmmoš doallá iežas muhtin oassái sápmelažžan, okta ii máhte vástidit jearaldahkii ja okta ii dovdda iežas olláge sápmelažžan. Dáin golbmasis ii leat jienastanvuogavuohta Sámediggeválggain.

Jearahallon olbmui gávccis lea juogo vuolit dahje bajit allaskuvladutkkus, viđas lea ámmátlaš skuvlejupmi, golmmas stuđeantadutkkus ja njealjis leat vázzán álbmot- dahje vuodđoskuvlla. Čiežas jearahallojuvvon olbmui leat barggus ja njealjis muiteledje vel stuđeret. Okta vástideaddji mitalii, ahte bargá árbevirolaš sámealáhusas. Guhtta vástideaddji leat ealáhagas, ja golmmas dáin jotket vel árbevirolaš sámealáhusas. Sámealáhusaid hárjeheaddjit leat juogo boazodoallit dahje duojárat. Guokte jearahallon olbmo barget dáidaga ja kultuvrra suorggis. Stuorámus oassi lea mielde árbevirolaš sámealáhusain, vaikke sii eai leatge ollesáigásaš árbevirolaš sámealáhusa hárjeheaddjit. Birgejupmi vižžoge árbeviera mielde mángga eará suorggis.

Jearahallamiid luohtehahttivuohta

Dán čielggadusas, jearahallon olbmui čoggojuvvon dieđuid mielde, árvoštallat Ohcejoga sámegielat birasin. Jus álbmotdiehtoregistara dieđut eatnigielat sámegielat olbmui mearis addá sula, de čielggadussii leat oassálastán 3,3, proseantta Ohcejoga sámegiela hálliin. Livččii lean miellagiddevaš jearahallat eambbosiid muhto váidalahtti dasa eai šat resurssat reahkkán. Go sámegiela dilis Ohcejogas, ja Suomas oppalohkáii leat oažžumis áigáiheivvolaš diehtu, de dávista dát čielggadus bealistis dieđu dárbbu. Dár-

³ Sámeaguovlun oaivvilduvvo Ohcejoga, Anára ja Eanodaga gielddaid, sihke Soađegili Sámi bálgosa guovllu.

⁴ Ohcejogain dán čielggadusas oaivvilduvvo oppa Ohcejoga gieldda guovllu.

bu vuodđodutkamuššii sámegielaid dili čielggadeapmái lea ain fámus nu Ohcejoga go oppa Suoma viidodagas. Boahhtevuodas dán čielggadusa bohtosiid sáhtá veardádallat áigáiheivvolaš dutkojuvvon dihtui.

Go jearahallojuvvon olbmuid mearri lea unni, de čielggadeami jearahallamiidda gullevaš tabeallat addet funet sula, iige daid sáhte atnit dakkárin, ahte dat mitalit Ohcejoga sámegiela hálliin almmolaččat. Muhto baicce tabeallaid ulbmil lea áiccalmahttit ja leahkkut jearahallanmateriála.

Dál dahkkojuvvon jearahallamat mitalit bealistis sámegiela dilis Ohcejogas. Vaikke jearahallamii figgojuvvui oažžut gokčevaš ovddasteapmi Ohcejoga sámegiela hálliin, de lea jáhkehahti, ahte dat, geat geavahit eambo aktiivvalaččat giela dahje jurddašit giela geavaheamis positiivvalaččabut, oassálastet maiddái ángireappot dán sullasaš jearahallamii. Geassi jearahallanáigin buvttii iežas hástalusá miehtat jearahallamii. Go geasseáigi lea oanehaš, de áiggi dáfus guhkes jearahallamii searvan ii oro leamen oalgguheamoš molssaeaktu geavahit áiggi. Buohkanassii jearahallamis biehttalan olbmot ledje oalle unnán, ja biehttaleami sivvan máinnašuvvui áiggi váili, juogo bargguid, luomu dahje luossabivddu dihtii. Dušše guokte jearahallamis biehttalan olbmo logaiba, ahte eaba beroš searvat jearahallamii. Stuorámus oassi jearahallamis biehttalan olmuin ledje almmáiolbmot. Jurddašepmi jearahallama ektui lei almmolaččat positiivva, ja fáttáid, maid jearahallamis manne čáda, dolle dehálažžan.

Čielggadusa ráhkadus

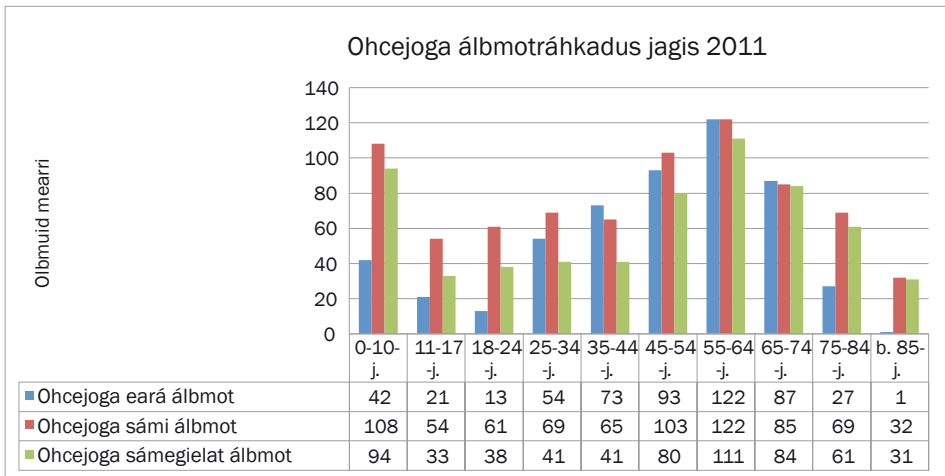
Čuovvovaš kápihttalis guorahallat Ohcejoga sámegielat birasin statistihkkaologuid vuodul. Goalmmát kápihttalis giedahallat jearahallojuvvon olbmuid gielalaš duogážiid ja giellageavahanválljejumiid árgabeaivvis ja njealját kápihttalis jearahallon olbmuid guovtte- dahje mánggagielatvuoda. Viđat kápihttalis buktit ovdan sámegiela hálliid gielalaš miellaguottuid ja guđat kápihttalis sámegiela hálliid olgguštanvásáhusaid. Čihččet ja gávccát kápihttalis guorahallat sámegiela geavahanvejolašvuodaid ja sámegielat bálvalusaid geavaheami. Ovccát kápihttalis buktit ovdan jearahallon olbmuid oainnuid sámegielaid boahhtevuodas ja logát kápihttalis doaibmabidjoevttohusaid, maid jearahallon olbmot leat evttohan sámegiela dili buorideapmái Ohcejogas. Maŋimus kápihttalis buktit ovdan čielggadusa jurddabohtosiid.

2 Ohcejohka statistihkaid vuodul

Sámediggi dahká njealji jagi gaskkaid statistihkaid Sámediggeválggas jietnavuoigadahton mearis sihke sápmelaččaid oppalašmearis. Statistihkkaguovddáš fas bajásdoallá statistihkaid sámeielagiid mearis dan vuodul, man giela olmmoš lea almmuhan eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii. Álbmotdiehtovuogádahkii sáhtta almmuhit dušše ovtta giela eatnigiellan. Sáme giela almmuheami eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii lea bohtán vejolažžan easkka jagi 1992⁵.

Sáme giela hálliid duodalaš meari diehtin lea veadjemeahttun, go Sámediggeválggaid válgalogahallan ii sisttisoala dárkilis dieđuid olbmuid hállan gielaid birra. Lassin sáme giela almmuheapmi álbmotdiehtoregistarii eatnigiellan lea bohtán vejolažžan oalle mañjit ja dan vuoddu lea olbmo iežas aktiivvalašvuodas. Álbmotdiehtovuogádaga luottehahttivuoda fuonida maiddái dat, ahte dohko lea vejolaš almmuhit dušše ovtta eatnigiela, ja dan meroštallan ii leat dušše ovttaláhkai čilgemis. Sáme giela hálliid oppalašmeari árvvoštallan lea vártis maiddái dan dihtii, ahte ii leat diehtu daid sáme giela hálliin, geat leat oahpahallan giela. Sáme giela hálliid meari Ohcejogas sáhtta dušše árvvoštallat dálá statistihkkadieđuid ovtastallamiin.

Ohcejohka lea Suoma áidna sápmelašeanetlogu giela

Tabealla 1. Ohcejoga álbmotráhkadus jagi 2011 (Sámediggi2011; Álbmotregistarguovddáš 2011).

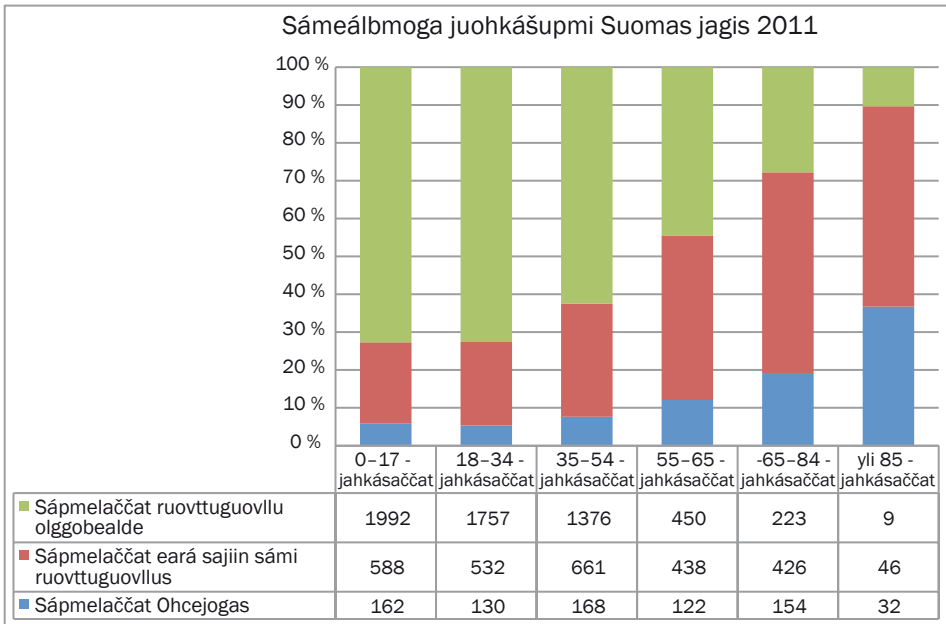
⁵ Sáme gielas ii lean virggalaš sajádat jagi 1992 rádjai. Easkka jagi 1992 rájes, goas sámi giellaláhka (Láhka sáme giela geavaheamis virgeoapmahččain L 516/1991) bodii fápmui, lea sápmelaččain leamašan lágas ášahuvvon vuoigatvuohta almmuhit heaggaáliheaddjái eatnigiellan sáme giela.

Statistihkkaguovddáža mielde jagi 2011 Ohcejogas ásse 1294 olbmo, geain sápmelaččat Sámedikki oppalašmeari muitaleaddji statistihka mielde leat 768 olbmo. Jagi 2011 Ohcejoga ássiin ledje 59,4 proseantta sápmelaččat. Sápmelaččaid oassi álbmogis lea fuomášahtti stuoris mánáid ja boarrásiid bokte. Dan sadjái bargoahkásaš álbmoga bokte sápmelaččat leat dušše muhtun veardde eanet, seamma veardde dahje juobe vehásut go eará álbmot. Sápmelaččat leat unnitlogus dušše guovtti ahkeluohkás; 35–44-jahkasaččain ja 65–74-jahkasaččain. Vuolles 10-jahkásaš mánáin sámegealla lea almmuhuvvon eatnigiellan 62 proseanttas. Ahkejoavkku sturrodat leat relatiivalaš stuoris boarrásut ahkejoavkkuide veardidettiin. (Statistihkka 1.)

Ohcejoga sápmelaččain stuorámus oassi leat sámegeallat

Jagi 2011 loahpas 614 ohcejohkalačča leat almmuhan sámegealla eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii. Sámegealla lea ná eatnigiellan 47,4 proseanttas oppa gieldda álbmogis. Jus sámegealla eatnigiellan merken olbmui buohkat leat sápmelaččat, de Ohcejoga sápmelaččain 80 proseantta lea almmuhan sámegealla eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii. Ohcejoga sápmelaččat leat aktiivvalaččat geavahan vuogátvuodaset almmuhit eatnigiellan sámegealla, vaikko dat lea bohtán vejolažžan easka jagi 1992. Maiddái boarráseamos sápmelaččain sámegealla lea merkejuvvon eatnigiellan. Ohcejoga gieldda bokte álbmotdiehtovuogádaga dieđuid eatnigelat sámegeallat mearis sáhtá doallat nannosit háltti čájeheddjin. (Statistihkka 1.)

Ohcejoga sámeálbmot lea boarásmuvvan

Tabealla 2. Sámeálbmoga juohkášuvvan Suomas jagi 2011 (Sámediggi 2011).

Ohcejoga sámeálbmoga ráhkadus dávista eará sámiid ruovttuguovllu gielddaid ektui. Eará ruovttuguovllu gielddaid ektui Ohcejogas áset goittotge eanet ahkeolbmot. Ohcejoga sámeálbmogis 24 proseantta leat ealáhatahkásaččat (badjel 65-jahkásaččat), eará sajis sámeaguovllus dávisteaddji ossodat lea 17,5 proseantta. Jagi 2011 buot badjel 85-jahkásaš sápmelaččain nuge olu go 37 proseantta ásse Ohcejogas. (Tabealla 2.)

Sápmelaččaid mearri unnon Ohcejogas eanemus

Vaikke sápmelaččaid oppalašmearri Suomas stuorru, sápmelaččaid mearri sámeaguovllus geahppána. Jagi 2011 lei sápmelaččaid mearri geahppánan Ohcejogas jagi 2007 ektui, dego measta juohke sámiid ruovttuguovllu gielddas ⁶. Ohcejogas sápmelaččaid mearri lea njiedjan proseanttaid mielde eanemus (5 %), go oppa sámeaguovllus dat lea njiedjan 3,3 proseantta. Sápmelaččaid mearri geahppáneapmi Ohcejogas sáhtá boahit sámeálbmoga alla agi geažil. Nuppe dáfus Ohcejohka gullá maiddái fárrendáhpa gielddaide. Jagi 2011 Ohcejogas eretfárrejeaddjit ledje 16 eanet go Ohcejohkii fárrrejeaddjit. (Sámediggi 2011; Sámediggi 2007; Álbmotregistarguovddáš 2011.)

⁶ Dušše Eanodagas lei sápmelaččaid mearri lassánan jagi 2011 ovttain olbmui jagi 2007 ektui.

Nuorat fárrejit eret sámeguovllus

Sápmelaččaid álbmotráhkadusat sámiid ruovttuguovllus ja ruovttuguovllu olggobealde spiehkkasit sakka gaskaneaset. Ruovttuguovllu olggobealde sámeálbmot lea nuorra ja doppe áset dušše vehá boarrásut sámeálbmoga olbmot. Juobe 64,5 proseantta ruovttuguovllu olggobealde ássi sápmelaččain leat vuollel 35-jahkásaččat, go fas Ohcejogas dávisteaddji ahkejoavkku ossodat lea 38 proseantta. Nuorat fárrejit eret Ohcejogas oahpuid manjis jo oalle árramuttus eallima. (Tabella 2.)

Ohcejogas nana gielalaš resurssat

Ohcejogas lea álbmotdiehtoregistora dieđuid mielde eatnigielat sápmelaččat (614 olbmo) eanet go oktiibuot sámeguovllu olggobealde (514 olbmo). Jus sámegiela eatnigiellan almmuhan olbmui buohkat leat sápmelaččat, lea Ohcejoga gieldda sápmelaččain 80 proseantta almmuhan sámegiela iežas eatnigiellan. Sápmelaččat, geat leat almmuhan sámegiela eatnigiellan statistihkaguovddáži, lea eará sámeguovlluin 28 proseantta ja sámeguovllu olggobealde 9 proseantta guovllu sámeálbmogis. (Sámediggi 2011; Statistihkaguovddáš 2011.)

Lohppii

Ohcejohka lea Suoma áidna sámeeanetlogu giella, gos maiddái stuorámuš oasis sápmelaččain hállá sámegiela. Daid dieđuid mielde, mat leat gávdnamis, Ohcejogas leat maiddái nannoseamos resurssat Suoma eará guovlluide veardidettiin. Lagaš boahhtevuođas Ohcejoga sámegiela dili hástalussan lea goittotge sámeálbmot, mii vuorasmuvvá ja nuppe dáfus nuoraid eretfárren. Ohcejogas leage sámeálbmot geahppánan gorálaččat eanemus Suoma eará báikkiid ektui.

3 Jearahallojuvvon olbmuid gielalaš duogážat ja ruovttus hálllojuvvon giella

Jearahallojuvvon olbmot mitalit, maid gielaide sii leat oahppan ja hállán mánnávuodasteaset, ja maid gielaide sii dál hállet árgabeaivviteaset. Jearahallamat leat juhkkujuvvon sámegiela geavaheami aktiivvalašvuoda dáfus guovtti jovkui: aktiivvalaččat ja vehásut sámegiela geavaheaddjiide. Jearahallamiid bohtosat raporterejuvvojit dán joavkojuogu vehkiin.

Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit

Eanetlohku jearahallojuvvon olmuin leat aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit (15 olbmo): jearahallojuvvon olbmot, geat leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan (11 olbmo) dahje suomagielain oktanaga mánnávuodaset rájes (2 olbmo) sihke guokte olbmo, geat leat oahppan sámegiela ruovttu olggobealde ja geavahit dan aktiivvalaččat (2 olbmo).

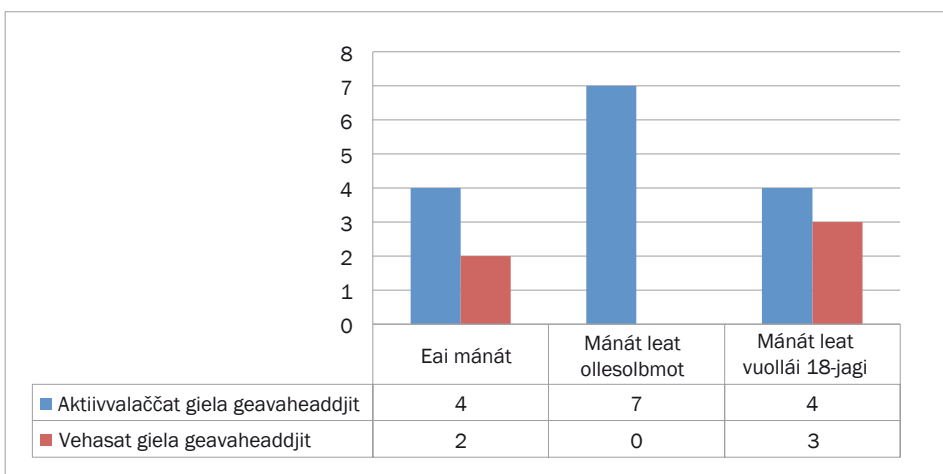
- Jearahallon olmuin, geat leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan, maiddá goabbáge vánhén ja buot ádját ja áhku leat oahppan sámegiela vuosttas giellan, ja leat hállán gaskaneaset dušše davvisámegiela. Boarrásut vástideaddjiin ii leat leamašan mánnávuodas oktage suomagielat kontákta ja nuoratge vástideaddjiin kontávttat leamašan oalle unnán.
- Jearahallon olbmot, geat mitalit oahppan sámegiela oktanaga suomagielain mánnávuodaset rájes, leaba nuorra olles olbmot, geaid nubbi vánhén ii máhte davvisámegiela. Vánhemiid oktasáš giella lea suomagiella. Goappáge jearahallon olbmos lea nana sámegiela máhttu, go nubbi vánhén lea mánnávuoda rájes hállan sudnuide álo sámegiela. Maiddá sámegielat vánhema fuolkkit leat hállan sudnuide álo sámegiela.
- Jearahallon olbmot, geat eai leat oahppan sámegiela ruovttusteaska, leaba oahpahallá sámegiela mánnávuodas skuvllas dahje maŋgelis. Sudno vánhemiin dahje ádjáin ja áhkuin ii oktage leat hállan sudnuide sámegiela.

Vehásut sámegiela geavaheaddjit

Vihtta jearahallon olbmo geavahit sámegiela vehásut: sápmelaččat, geat leat oahppan suomagiela vuosttas giellan (4 olbmo) ja okta sápmelaš, guhte lea oahppan sámegiela mánnávuodastis, muhto ii geavat dan aktiivvalaččat.

- Sápmelaččain, geat leat oahppan suomagiela vuosttas giellan, nubbi vanhemiin ii leat máhttán sámegiela, ja bearraša giellan leamašan suomagiella. Sámegielat vanhén ja sámegielat fuolkkit leat hállan mánnávuodas sidjiide muhtumin sámegiela, muhto sis ii leat oktage lagaš olmmoš, guhte livččii hállan sidjiide álo sámegiela. Dát jearahallon olbmot dovdet gullevašvuoda sámegillii, muhto eai iežaset mielas máhte sámegiela doarvái bures. Buot njeallje jearahallon olbmo háliidit oahppat sámegiela.
- Nuoramus buot jearahallon olbmui lea oahppan sámegiela oktanaga suomagiela mánnávuodas rájes, ja su goabbáge vanhén ja buot ádját ja áhkut leat oahppan sámegiela sin vuosttas giellan. Son lea mánnávuodastis hállán dušše sámegiela vanhemiiguin. Nuoramus jearahallon olbmo giellageavahanválljemiiguin lea dáhpáhuvvan stuorámuš nuppástus otná beaivái boadedettiin. Dál son hállá eanaš suomagiela buohkaiguin ja muitala hállat sámegiela dušše muhtumin iežas vanhemiiguin.

Jearahallon olbmuid ruovttus geavahuvvon giella ja giela sirdašuvvan mánáide

Tabealla 3. Jearahallon rávis olbmot ja vuollel 18-jahkásaš mánát.

Aktiivvalaččat giela geavahan olbmui njealljis eai leat mánát, čieža olbmot leat rávis mánát njealljis leat vuollel 18-jahkásaš mánát. Vehásut giela geavahan olbmui guoktásis eai leat mánát ja golbmásis leat vuollel 18-jahkásaš mánát. Aktiivvalaččat giela geavahan olbmot leat juogo oahppan sámegiela iežas vanhemis dahje vanhemiin dahje oahppahallan dan maŋnelis. Dál buohkat, geain leat vuollel 18-jahkásaš mánát, sirdet sámegiela dáiddu mánáideaset. Vehásut giela geavahan olbmot eai leat aktiivvalaččat giela sirdimis, muhto oasis sis lea hállu ja beroštupmi sirdit sámegiela dáiddu mánáideaset.

Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit, geain eai leat mánát

Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjiin njeallje nuorat jearahallon olbmo leat vel náitalkahttá, geain guovttis ássat vel vanhemiiddis dahje vanhemiis luhtte. Sii leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan dahje suomagielain oktanaga. Dat, geat ássat vanhemiiddis luhtte, geavahit beaivválaččat sámegiela. Lassin golbma mitalit, ahte sii servvoštallet, ja buohkat sápmelaččain. Sis dušše okta hálla servvoštallangaskavuodastis álo sámegiela, nubbi hállá sihke sámegiela ja suomagiela, vaikke guoibmi lea sámegielat, ja goalmmát hállá servvoštaladettiin álo suomagiela, vaikke guoibmi lea sámegielat. Buohkain leat lagaš ustibat, geaiguin sis hállet sámegiela. Sii maiddá deattuhit, ahte álo go sii dihtet gean nu máhttit sámegiela de sii hállet dalle sámegiela.

Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit ja giela sirdašuvvan mánáide

Aktiivvalaččat sámegiela geavahan olbmui čiežas leat jo rávis mánát. Golmma jearahallon olbmo mánát leat oahppan sámegiela *áidna* vuosttas giellan. Golmma eará jearahallon olbmo mánát leat oahppan sámegiela oktanaga suomagielain, go sin guoimmit leat suomagielat dahje go bearáš lea ássán sámevuovllu olggobealde dalle go mánát ledje unni, ja vanhemat leat dalle hállán mánáideaset vehásut sámegiela. Okta jearahallon olmmoš lea suomelažžan hállán mánáid dušše suomagiela ja su sápmelaš guoibmi lea hállán mánáidasas sihke suomagiela ja sámegiela.

Go jearahallon olbmuiin jerojuvvui sin rávis mánáid sámegiela dáiddus ja sámegiela geavaheamis dálá áigge. Viđas čieža jearahallon olbmos vástidedje, ahte mánát leat rávámuvadettiin geavahišgohtán eanet suomagiela. Sivvan dása máinnašedje suomagielat guoimmi dahje, ahte leat fárren sámevuovllu olggobeallái, eaige šat hála sámegiela beaivválaččat. Mánáid gielladáiddu lohke maiddá hedjonan, ja okta jearahallon olbmuiin vástidii, ahte mánát eai šat hála olláge sámegiela. Guovtti jearahallon olbmos, geaid mánáid gielageavaheamis eai lean dáhpáhuvván rievdadusat, lei sáhka 20–30-jahkásaš mánáin, geain ainjuo okta ássá vel vanhemiiddis luhtte. Nuorat mánáin lea muđuige oanehut áigi das, go sii ledje beaivválaččat dahkamušain ruovttugielain.

Viđajearahallon olbmos, geat mitalit, ahte mánát leat rávámuvadettiin geavahišgohtán eanet suomagiela, guovttis máinnašit sierra dušše ovtta mánáidiguin, gean gielladáidu lea seilon nanusin, go máná lea báhcán ássat Ohcejohkii dahje go máná lea stuđeren sámegiela.

Aktiivvalaččat sámegiela geavahan ja giela sirdašuvvan vuolle 18-jahkásaš mánáide

Njealjis, geat aktiivvalaččat geavahit sámegiela, leat vuolle 18-jahkásaš mánát ja sii ássat ovttas mánáidiguin ja guimmiinis. Buot dát njeallje jearahallon olbmo hállet mánáidasas álo sámegiela ja nubbi vanhemiin hállá mánáide álo suomagiela dahje mannu eará

giela. Ovtta jearahallon olbmo guoibmi lea sápmelaš, guhte ieš ii leat oahppan sáme-
giela. Golmma eará jearahallon olbmo guoimmit eai leat sápmelaččat, eaige hála sáme-
giela njuovžilit. Buohkaid smávva mánáid vanhemiid guoimmit leat oahppan goittotge
sáme giela dan veardde, ahte áddejit sáme giela.

Golbma jearahallon olbmo, geat hállet mánáideaset álo sáme giela, leat ieža oahp-
pan sáme giela áidna vuosttas giellan. Lassi okta jearahallon, guhte hállá mánáidis álo
sáme giela, ii leat ieš oahppan sáme giela ruovttustis, muhto mánnávuodastis skuvllas
ja šaddanbirrasis. Buohkaide, geat hállet mánáide sáme giela, lea leamaš lunddolaš ja
didolaš válljen. Sáme giella vásihuvvo oktan mearkkašahtti oassin sápmelaš identitehtas
ja lea dehálaš, ahte mánát ohppet sáme giela. Okta jearahallon máinnaša juobe, áhte sii
leat válljen Ohcejoga ássanbáikin, vai mánát beasašedje oahppat sáme giela dáiddu.

Buot jearahallon olbmuid skuvlaahkásaš mánát oassálastet sáme gielat oahpahussii.
Skuvlla álgaheapmi lea goittotge buktán nuppástusaid mánáid giellageavahanvállje-
miidda. Sáme gielat oahpahusas fuolatkeahhtá mánát leat geavahišgoahtán cambo
suomagiela. Hástalussan lea ihtán dat, ahte mánát geavahit dávjá maiddá sáme gielat
skihpáriiguin suomagiela. Oassi jearahallon olbmuiin lohka, ahte ferte muittuhit mánái-
dis sáme giela geavaheamis ja dan dehálašvuodas.

Jearahallon olbmot, geat hállet mánáideaset sáme giela, geavahit olu mánáide oai-
vilduvon kultur- ja mediafálaldagaid dan ektui, man olu dat leat oážžumis. Juohkehaš muitala,
ahte lohka sáme gielat mánáidgirjiid mángii váhkus mánáidasas, guldalit sáme gielat
musihkka vahkosáččat ja gehččet sáme gielat mánáid tv-prográmmaid moddii mánus,
nuppiiguin sániiguin álo dalle go dat leat oážžumis. Mánáide oai-
vilduvon sáme gielat mánáidprográmmaid guldalit baicce hárvvibut go livččii vejolaš. Eandalii stuorát
mánáid bokte badjána ovdan, ahte sáme gielat kultur- ja mediafálaldat ii leat doarvái olu.
Stuorát mánát sirdašuvvet geavahit eanet suomagielat kultur- ja mediafálaldaga ovda-
mearkkadihite girjiid, tv-prográmmaid, calligovaid ja dihtorspealuid mielde. Vánhemat
sávvetge lasi sáme gielat kultur- ja mediafálaldaga buot mánáidkultuvrra surggiide.

Vehásut sáme giela geavaheaddjit, geain eai leat mánát

Vehásut sáme giela geavaheaddjiin lea okta nuorat náitalkeahtes olmmoš, guhte ássá vel
vánhemiid geahčen. Su giellageavahanválljemiin lea dáhpáhuvvan stuorra rievdadus,
dasgo son lea oahppan sáme giela mánnávuodastis, muhto dál hállá dan dušše muhtu-
min vanhemiiguin. Son lea skuvlaahkásažžan oassálastán eanaš oassái sáme gielat oahpa-
hussii, daid áiggiid son muitala goittotge ožžon mánggaid suomagielat skihpáriid, ja dal-
le sáme giela geavaheapmi geahppánii. Sáme giela geavaheami geahppáneapmi lea váik-
kuhan jearahallon olbmo sápmelaš identitehtii; son dovda iežas dušše muhtun oassái
sápmelažžan. Son ii leat maiddá máhcahan Sámediggái jearahallama das, ahte dovda go
iežas sápmelažžan, iige sus leat dalle jietnavuoigatvuohta Sámediggeválggain.

Nubbi jearahallon olmmoš, geas eai leat mánát, eallá rabas lihtus. Guoibmi ii leat sápmelaš, iige hála sámegiela. Jearahallon olbmo nubbi vánhén lea hállán sutnje mánnávuodastis muhtun veardde sámegiela, muhto ruovttus leat eanaš hállan suomagiela. Jearahallon ii dovdda, ahte máhtta sámegiela njuovžilit ja dáid váivvida su. Otná beaivvi son lea ieš aktiivvalaččat oahpahallagohtán sámegiela ja geavaha dan eanet sápmelaš fulkkii-guin ja ustibiiguin. Son goittotge muitala, ahte šielbmá sámegiela hállamii lea allat. Son sávvá, ahte sáhtašii buoridit sámegiela dáiddus, vai basttášii boahttevuodas sirdit dan mánáidasas.

Vehásut sámegiela geavaheaddjit ja giela sirdašuvvan vuollet 18-jahkásaš mánáide

Golmmas vehásut sámegiela geavaheaddjis leat smávva mánát. Okta jearahallon olmmoš ássá mánáidisguin ja guovttis ássaba ovttas mánáidisguin ja guimmiinis.

Jearahallon, guhte ássá mánáidisguin, ii leat oahppan mánnávuodastis sámegiela. Son goittotge háliida addit iežas mánáidasas vejolašvuoda oahppat sámegiela. Son lea didolaččat mearridan, ahte buohkat, geat máhttet sámegiela, hállet su mánáide sámegiela. Nuba ovdamearkan mánáid áhkku dahje áddjá, guhte deaivá mánáid jeavddalaččat, hállá sidjiide álo sámegiela. Dan sadjái jearahallon ieš hállá goittotge mánáide eanaš suomagiela ja vehá sámegiela. Jearahallon olbmo sámegiela hállan lea lassánan mánáid mielde ja son vásiha, ahte lea dárbu ja beroštupmi ovddidit sámegiela dáiddus.

Nuppi jearahallon olbmos, guhte ássá mánáidisguin ja guimmiinis, lea suomagielat guoibmi ja son ii hála sámegiela. Go jearahallon ii leat oahppan sámegiela mánnávuodastis, sin ruovttus hállet dušše suomagiela, iige sámegiela dáidu sirdašuva mánáide. Jearahallon goittotge sávvá, ahte mánát ohppet sámegiela, muhto vásiha, ahte ii ieš bastte doarjut mánáid giela oahppamis, go ii ieš máhte darvá bures sámegiela. Son sávvá, ahte mánáide, geat leat suomagielat divššus, ordnešedje jeavddalaččat sámegielat giellalávgu-miid. Ruovttus eai ávkkástala mánáide oaivilduvvon sámegielat fáldagaid. Maiddái mánáid sámegielat áhkut ja ádját eai hála mánáide sámegiela.

Nuppi jearahallon olbmos, guhte ássá mánáidisguin ja guimmiinis, lea sámegielat guoibmi ja son hállá mánáide dušše sámegiela. Dát lea aktiveren maiddái jearahallon olbmo sámegiela geavaheami. Dálá áigge son hállá ruovttustis sámegiela muhtun veardde mánáidisguin ja guimmiinis. Son lea maiddái beroštuvvan oahppat ja geavahit eambo sámegiela. Jearahallon muitala maiddái, ahte bearraša giellageavahanválljemiin lea dáhphávuvan nuppástus dalle go bearaš fárrii Ohcejohkii. Dalle bearraša giellageavaheapmi rievddai oalát suomagielas sámegillii.

Lohppii

Ruovttus hálluojvvon gielat sirdásit mánáide. Jearahallon olbmuiin mánggat leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan. Sii leat sirdán sámegiela dáiddu maiddá mánáideaset, rávis mánáid lohket geavahit goittotge dálá áigge eanet suomagiela go sámegiela. Jearahallon olbmuid joavkkus leat maiddá dakkárat, geat leat interetnihkalaš náittoslihtuid mielde oahppan nuppi vanhemiis sámegiela ja nuppi vanhemiis suomagiela. Interetnihkalaš náittoslihtuid váikkuhus mánáid giela oahppamii lea guovttelágan; jearahallon olbmuiin leat eanet dat, geat eai leat interetnihkalaš náittoslihtuid mielde dihtii oahppan mánnávuodasteaset sámegiela.

Smávva mánáid vanhemiid jearahallamiin sáhtá vuohttit, ahte sámegiela sirdášuvvan ii geava šat nu lunddolaččat, vaikke vanhemiin livččii nana sámegiela dáidu ja sii hálášedje mánáideaset álo sámegiela. Ohcejohka ii lea sámegielat birasin nu nana go ovdal. Vanhemat gártet otná beaivvi rahčat ja leat plánavuđolaččabut, vai mánáide šattašii nana sámegiela dáidu. Lihkkáge mánáid geavahan giella sáhtá rievdat suomagiellan ovdal skuvlla agi.

Ohcejoga dáfus mearkkašahtti lea, ahte jearahallon olbmuid joavkkus leat dat, geat leat válljen Ohcejoga ássanbáikin dan dihtii, vai mánát oahpašedje sámegiela dáiddu. Dasto leat dat, geaid bearrašiid giella lea rievdan suomagielas fas sámegillii Ohcejohkii fárrema mielde. Suomas Ohcejogas lea okta nannoseamos sámegielat biras. Jus Ohcejohka bastá ovdánit ja nanosmuvvat sámegielat birasin, dat sáhtá boahttevuodas oalgguhit lasi ruovttoluottafárreaddjiid dahje muđuid sámegiela gáhttemis beroštuvvan olbmuid fárret Ohcejoga gildii.

4 Guovtte- dahje máŋggagielat sámegeiela hállit

Sámegeiela hállit máhttet measta almma spiehkastagaid eambo go ovtta geiela. Gielladáiddu vuodul buohkat jearahallon olbmot leat guovtte- dahje máŋggagielagat. Jearahallon olbmuiin jerrojuvvui sierra, ahte mo sii vásihit iežaset gielladáiddu, leatgo ovttagielagat, guovttegielagat, máŋggagielagat vai muhtun oassái guovtte- dahje máŋggagielagat. Jearahallon olbmuiin jerrojuvvui maiddá, mo sii dovdet gullevašvuoda daidda geielaide, maid sii máhttet. Lassin jearahallojuvvon olbmot árvvoštallet gielladáiddušet ja váilevuodaid gielladáidduš, maid sii leat vásihan.

Jearahallon olbmuid davvisámegeiela dáidu

Eanetlohku jearahallon olbmuiin (15 olbmo) lohket áddet ja hállat davvisámegeiela *njuovžilit*. Vihtta jearahallon olbmo muitalit áddet ja hállat davvisámegeiela *viehka bures* dahje *muhtun veardde*. Buot vihtta jearahallon olbmo, geat eai árvvoštala davvisámegeiela dáiddušet njuovžilin, geavahit sámegeiela vehásut.

Nuorat, geat áddejit ja hállet davvisámegeiela njuovžilit, máhttet maiddá čállit davvisámegeiela njuovžilit. Dan sadjái boarrásut vástideaddjiid joavkkus leat dakkárat, geat áddejit ja hállet davvisámegeiela njuovžilit, muhto lohket, ahte čállit davvisámegeiela viehka bures, muhtun veardde, funet dahje eai olláge.

14 jearahallon olbmo muitalit máhttán davvisámegeiela njuovžilit jo ovdalgo álggahedje skuvlla. Dušše okta jearahallon muitala, ahte ii máhttán davvisámegeiela veháge ovdalgo manai skuvlii. Son lea suomelaš, guhte lea oahppan sámegeiela rávis agis. Vihtta eará lohket máhttán davvisámegeiela muhtun veardde dahje funet ovdal skuvlla álggaheami, sis dušše árvvoštallá máhttit davvisámegeiela njuovžilit.

Jearahallon olbmot geavahit davvisámegeiela aktiivvalaččat. 16 jearahallon olbmo lohket geavahit davvisámegeiela beaivválaččat, golbma vahkkosaččat ja dušše okta jearahallon geavaha sámegeiela hárvvibut. (Tabaella 4.)

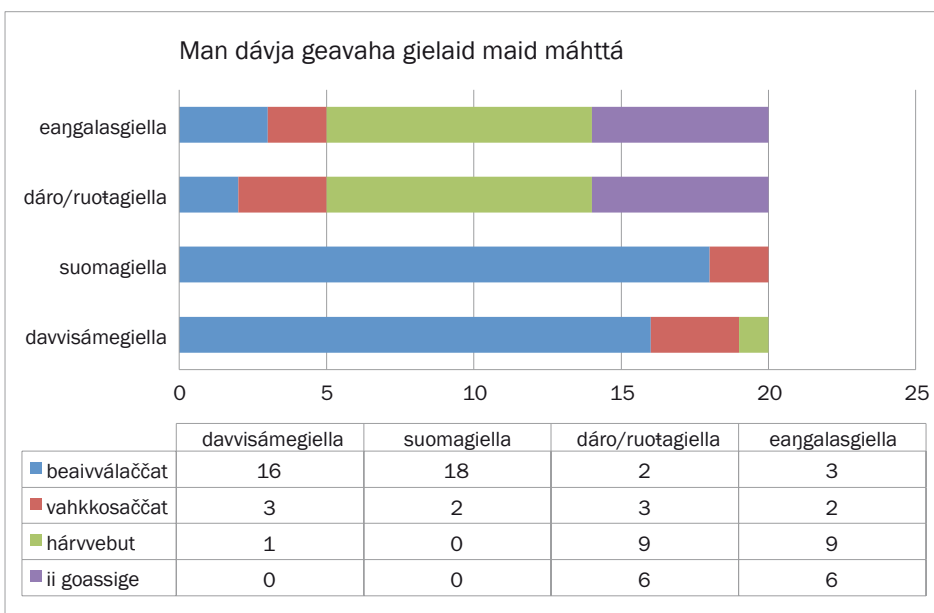

Tabella 4. Jearahallon olbmuid máhttán gielaide geavaheapmi.

Vásihuvvon váilevuodát davvisámegiela dáiddus

Buot jearahallon olbmot lohket vásihit váilevuodaid sámegiela čállindáiddusteaset. Čállin buktá váttisvuodaid maiddái aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddji olbmuid, geat leat oahppan sámegiela vuosttas giellan dahje oktanaga suomagielain mánnávuodaset rájes. Aktiivvalaččat giela geavahan olbmuidin vásihit eanemus váttisvuodaid čáledettiin dat, geat leat riegdán 1920-1950 -loguin. Sis mánggat lohket leat čállinmáhtoheamet sámegiela, vaikke sii hállet sámegiela njuovžilit.

Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjiid joavkkus leat maiddái dat, geat vásihit váilevuodaid háladettiin sámegiela, dalle go dárbbáš modearna eallimii gullelaš ođđasániid. Lassin nuorat vástideaddjiide, geat leat oahppan sámegiela oktanaga suomagielain, bohtet váttisvuodát ee. guvttiidlogu geavaheamis, sojaheamis ja sátneráju gáržodagas. Guokte jearahallon olbmo, geat leaba oahppan sámegiela áidna giella 1930- ja 1950-logus, lohka, ahte eaba leat girjjálačča sámegiela. Earáide aktiivvalaččat giela geavahan olbmuid bohtet váttisvuodát lohkamis dovdamiehtun sániid, ođđasániid ja jorgaluvvon teavsttaid, dego čoahkkinbáhpáriid ja eará virggálaš áššebáhpáriid bokte. Lassin oassi vásiha váttisvuodaid guldalettiin nuppi davvisámegiela suopmana hálli.

Vehásut sámegiela geavaheaddjiin buot jearahallon olbmot vásihit váilevuodaid sámegiela dáiddustis. Go sii geavahit sámegiela vehásut, sii erohallet vehásut daid giela geavaheami osiid, mat buktet váttisvuodaid. Hállama lohket buktit váttisvuodaid go lea sáh-

ka eará go árgabeaivvi áššiin. Lassin gullama ipmirdeamis buohkat vásihit váilevuodaid. Guokte vehásut sámegeiela geavahan olbmo mitalit, ahte sii eai máhte čállit sámegeiela olláge. Earáide riektáčállin lea váttis. Váttisvuodaid buktet earret eará dat, ahte čállinvuohki spiehkka hállojuvvon gielas ja sátnerádjju lea gárži.

Geavahuvvon veahkkeneavvut gielalaš váttisvuodain

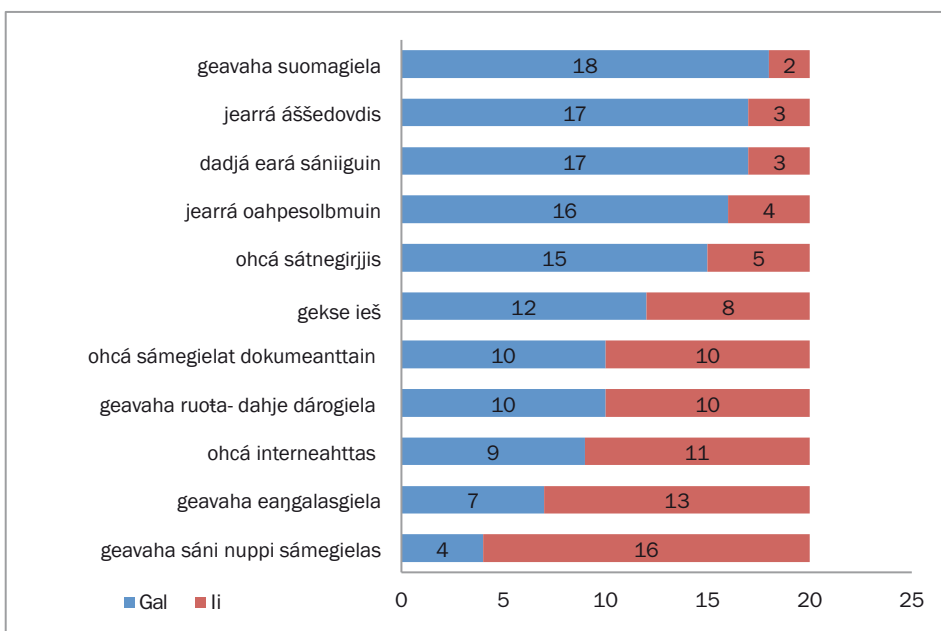

Tabella 5. Geavahuvvon veahkkeneavvut sámegeiela buhttemis.

Jearahallon olbmo mitalit, makkár veahkkeneavvuid sii geavahit eanemus, jus eai dieđe juoga sáni dahje dadjanvuogi sámegeilli. Dávjá geavahit suomagielat sáni dahje dadjanvuogi ja veháseamosit lonejit sáni juoga eará sámegeielas. Maiddá eufemisma ohcan dahje veahki bivdin áššedovdis lea dábálaš. Giellameaštirin leat dávjá boarrásut sámegeiela olbmo dahje dat, geat leat beakkánat giela riggodagas, dego sápmelaš girječállit. Bealli vástideaddjin lohka geavahit maiddá ruota- dahje dárogielat sáni, jus eai ádde muhtun sáni sámegeilli. Sámegeielat sániid ja dadjanvuogiid ohcet maiddá sámegeielat dokumeanttain. Vehásut geavahuvvon vuogit leat baicce sáni ohcan internehttas ja eangasgielat sáni geavaheapmi sámegeiela siste. Okta vástideaddjiin máinnaša sierra, ahte jearrá rádi sámegeilli gullevaš jearaldagain *Facebook Ártegis Ságat* -joavkkus, man lahtut ohcet ovtta vástádusaid sámegeilli gullevaš gažaldagain.

Jearahalliid suomagiela dáidu

Vaikke 11 jearahallon olbmo leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan ja guokte sámegiela oktanaga suomagielain mánnávuodasteaskka rájes, de jearahallon olbmuid suomagiela dáidduin ii leat seammá stuorra molsašuddan go sámegiela dáidduin. Buot 20 jearahallon olbmo lohket addet ja hállat suomagiela njuovžilit. Eanetlohku jearahallon olbmuid lohka maiddá čállit suomagiela njuovžilit.

Dušše bealli jearahallon olbmuid lohka máhttán suomagiela njuovžilit ovdal skuvlii mannama, ja vihtta jearahallon olbmo lohket máhttán suomagiela viehka bures dahje muhtun veardde ovdal skuvlii mannama. Buot jearahallon olbmot, geat eai máhttán suomagiela njuovžilit ovdal skuvlii mannama, leat oahppan suomagiela skuvllas dahje maŋgelis nu bures, ahte máhttet dan dál njuovžilit. Measta buot jearahallon olbmot hállat suomagiela beaivválaččat, guokte jearahallon olbmo lohket geavahit suomagiela dušše vahkkosaččat. (Tabella 4.)

Vásihuvvon váilevuodát suomagiela dáiddus

Jearahallon olbmot eai vásit suomagiela dáiddus nu stuorra váilevuodaid go sámegiela dáiddus. Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjiin, geat leat riegan 1920–1950-loguin, golbma lohket vásihit váttisvuodaid suomagiela háladettiin heajos sátneráju geažil. Ovdamearkan máinnašuvvo boazodoalu ja guollebivddu guoskevaš spesiálasátnerádu, man eai dovda ja mii ii leat suomagillii. Golbma jearahallon olbmo lohket maiddá vásihit váttisvuodaid suomagiela čáledettiin ja guovttis leat váttisvuodát gullama ja teavsta ipmirdeamis. Vehásut sámegiela geavaheaddjit eai vásit olláge váilevuodaid suomagiela dáiddusteaset.

Giela geavaheapmi, máhttin ja gillii gullelašvuotta

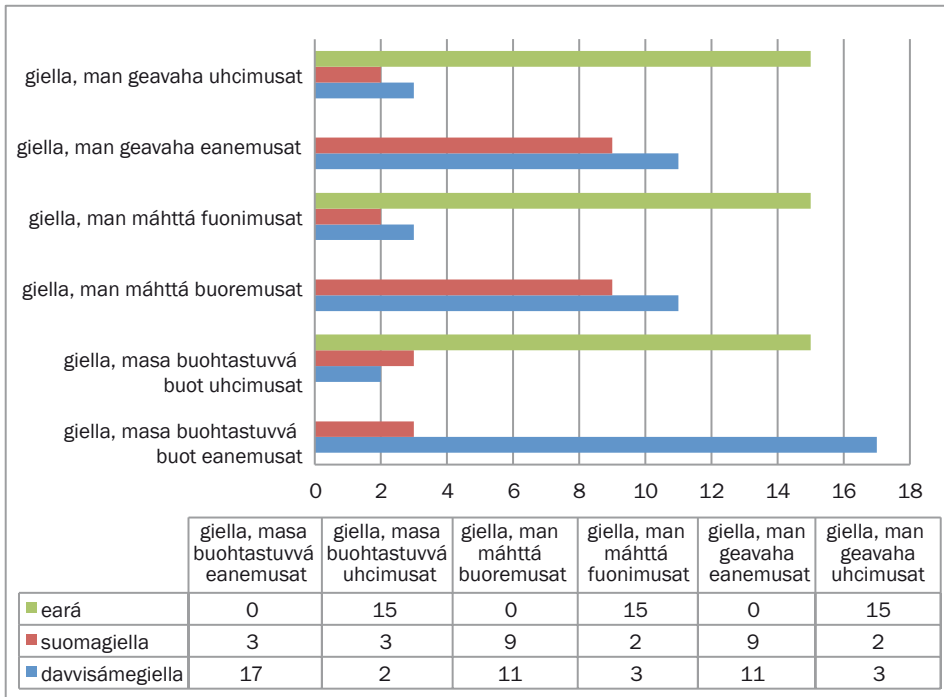

Tabella 6. Giela geavaheapmi, máhttin ja gillii gullelašvuotta.

Stuorámus oassi jearahallon olbmuiin dovdet gullelašvuoda eanemus davvisámegillii. Stuorámus oassi dovdá maiddá máhttit davvisámegiela buoremusat ja geavahit dan eanemus. Giella masa dovdá gullelašvuoda eanemus, ii vealtalkeahtá leat giella, man máhtta buoremusat dahje geavaha eanemus. Jearahallon olbmuid joavkkus leat maiddá dat, geat lohket dovdet gullelašvuoda sámegillii eanemus, muhto máhttet buorebut ja geavahit eambo juoga eará giela (Tabella 6.)

Jearahallon olbmuid anáraš- ja nuortalašgiela dáidu

Dušše golbma jearahallon olbmo lohket máhttit davvisámegiela lassii maiddá muhtun eará Suomas hállojuvvo sámegiela; anárašgiela. Jearadettiin sierra gielladáiddus anárašgiela ja nuortalašgiela dáfus, dušše guokte jearahallon olbmo muitaleigga, ahte eaba máhte anáraš- dahje nuortalašgiela olláge. Anáraš- ja nuortalašgiela dáiddut eai rehkenastojuvvo sierra gielladáidun, várrage dan sivas, ahte jearahallon olbmuiin leat lagamustá dušše passiivlaš dáiddut anáraš- dahje nuortalašgielas.

Eanetlohku jearahallon olbmuiin lohka áddet anárašgiela ja nuortalašgiela. Anárašgiela áddejit buorebut go nuortalašgiela. Guokte jearahallon olbmo lohka áddet anárašgiela njuovžilit, čieža viehka bures ja ovcci muhtun veardde dahje funet. Nuortalašgiela loh-

ket áddet muhtun veardde dahje funet. Ovttage jearahallon olbmos eai leat anáraš- dahje nuortalašgielas dakkár dáidu, ahte hálašedje dáid gielaid njuovžilit.

Guovtti boarrásut jearahallon olbmo áhkuin ja ádjáin leat anárašgielat olbmot, geat leat oahppan nubbin giellan davvisámegiela dahje suomagiela. Eará sámegielaide hállán áhku dahje ádját eai leat molson bearrašiid giela suomagiellan, muhto bearrašiid oktasaš giella lea leamaš davvisámegiella, mii lea sirdašuvvan maiddá mánáide ja mánáidmánáide. Dan sadjái anárašgiela dáidu ii leat sirdašuvvan mánáide dahje mánáidmánáide.

Jearahallon olbmuid máhttán eará gielat

Vihhta jearahallon olbmo lohket máhttit dušše guovtti giela; davvisámegiela ja suomagiela. Stuorámus oassi máhttá goittotge davvisámegiela ja suomagiela lassin maiddá eará gielaide, dego engelasgiela, ruotagiela ja/dahje dárogiela. Lassin jearahallon olbmuid joavkkus leat maiddá njealji eará giela hállit (Tabealla 6.)

Váldooassi vástideaddjiin lohka hállat viehka bures dahje muhtun veardde ruota- dahje dárogiela. Ruota- dahje dárogiela dáidu ii oro leamen ahká sorjavaš. Ruota- dahje dárogiela dáidui čilgehussan lea Ohcejoga sajádat rádjagiellan ja olbmuid lihkeapmi rájaid badjel. Guokte jearahallon olbmo lohka geavahit dárogiela beaivválačat ja golbma vahkosáčat. Stuorámus oassi vástideaddjiin hállá dáro- dahje ruotagiela hárvvi- but dahje eai olláge. (Tabealla 4.) Sámegealla doaibmá dávjá gulahallangiellan Norgga bealde.

Engelasgiela dáidu orru leamen eanet sorjavaš jearahallon olbmo ahká. Buot, geat lohket máhttit engelasgiela njuovžilit, leat nuorabut jearahallon olbmot. Boarrásut olbmot máhttet engelasgiela funet.

Jearahallon olbmuid guovtte- dahje mánggagielatvuohhta

Dušše guokte jearahallon olbmo dovda leat ovttagielat, nubbi ovttagielat suomelaš ja nubbi ovttagielat sápmelaš. Stuorámus oassi jearahallon olbmuid dovdet iežaset guovttegielagin, mánggagielagin dahje oasálačat guovtte- dahje mánggagielagin.

Dasa, ahte dovda jearahallon olmmoš iežas ovta-, guovtte- dahje mánggagielagin orru váikkuheamen dat, ahte man galle giela sii dálá áigge háldašit dahje hállat, ja mo sii dovdet gullevašvuoda giellii. Guovtte- dahje mánggagielatvuohhta vásiheapmái ii oro olus váikkuheamen dat, man galle giela jearahallon olbmot leat oahppan mánávuodasteaset. Ovdamearkkadihte dušše okta dan ovttanuppelogi jearahallon olbmot, geat leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan, dovdet iežaset ovttagielagin (sámegiellagin).

Aktiivvalaččat sámegeiela geavaheaddjiin okta vástida leat muhtun oassái guovtte- dahje mánggagielat. Son lea suomelaš, guhte lea oahppan sámegeiela rávis olbmo agis, iige nu dovdá dievaslaččat gullevašvuoda sámegillii. Earát aktiivvalaččat sámegeiela geavahead- djit vásihit iežaset juogo guovtte- dahje mánggagielagin. Olbmot, guhte dovdet iežaset mánggagielagin, geavahit árgabeaivvistis suoma- ja sámegeiela lassin muhtun goalm- mát giela. Vaikke earátge jearahallon olbmot máhttet eará gielaid, sii eai geavat daid nu jeavddalaččat go sii, geat lohket iežaset mánggagielagin.

Vehásut sámegeiela geavaheaddjiin leat guokte jearahallon olbmo, geat dovdet iežaset guovttegielagin. Okta, guhte dovdá iežas ovttagielagin ja guokte, geat dovdaba iežaska leat *muhtun oassái* guovtte- dahje mánggagielagin. Muhtun oassái guovtte- dahje mánggagielagin iežaset dovdan olbmot eai leat sámegeiela mánnávuodasteaset, eaige ná dovdá, ahte hálddašit sámegeiela njuovžilit. Sii dovdet goittotge gullevašvuoda sáme- gillii nu nannosit, ahte eai dovdá iežaset ovttagielagiin. Vaikke sii máhttet ja geava- hit muhtun goalmát giela seamma veardde dahje juobe eanet go sámegeiela, sii dov- det iežaset guovtte- dahje mánggagielagin namalassii dan gaskavuoda bokte, mii sis lea sámegillii.

Jearahallon olbmui vásihan eatnigiella

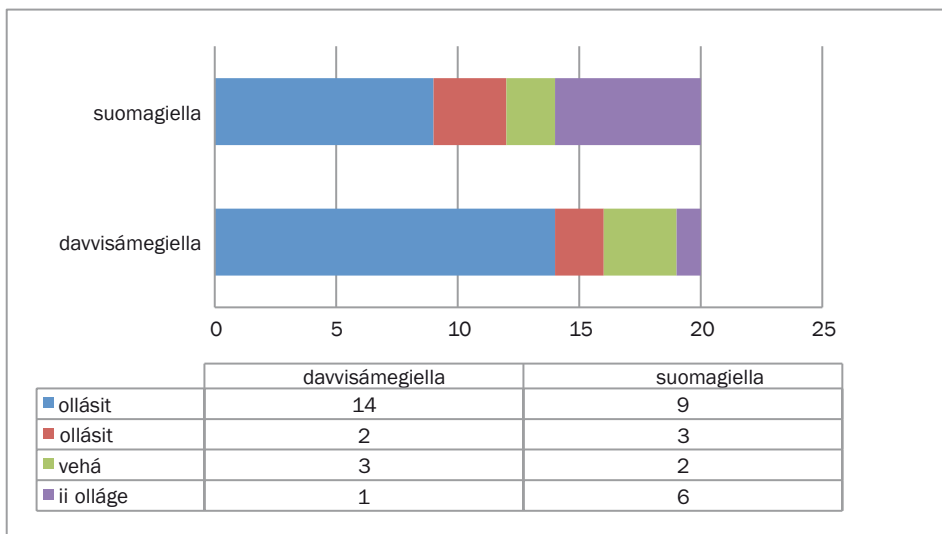

Tabella 7. Jearahallon olbmuid vásihan eatnigiella.

Buot jearahallon olbmot, geat leat oahppan sámegeiela áidna eatnigiellan dahje suoma- gielain oktanaga mánnávuodasteaset rájes, dovdet sámegeiela ollásit iežaset eatnigiel- lan. Lassin okta jearahallon, guhte lea oahppan sámegeiela easka rávis olmmožin iežas stuđerema bokte, dovdá ollásit sihke suoma- ja sámegeiela eatnigiellan.

Jearahallon olbmot, geat leat oahppan suomagiela sámegielain oktanaga mánnávuodasteaset rájes, dovdet maiddái suomagiela ollásit eatnigiellan. Dan sadjái sii, geat leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan, dovdet molsašuddi láhkai suomagiela eatnigiellan. Guđas sis eai vásit olláge suomagiela eatnigiellan, golmmas dovdet suomagiela *muhtun veardde* dahje *vehá* eatnigiellan ja dušše guovttis dovdaba suomagiela ollásit eatnigiellan (Tabealla 7.)

Buot jearahallon olbmui dušše okta ii namut sámegiela olláge eatnigiellan. Son lea suopmelaš, guhte lea oahppan sámegiela easkka rávis olbmo agis. Dan sadjái buot sápmelaččat dovdet sámegiela leat unnimustá vehá dahje muhtun veardde sin eatnigiella, vaikke sii eai leat oahppan dan mánnávuodas dahje eai geavat dan aktiivvalaččat. Guokte jearahallon olbmo eaba dovdda goappáge suoma- dahje sámegiela eatnigiellan. Nubbi lea sápmelaš, guhte lea oahppan sámegiela mánnávuodastis, muhto ii geavat dan šat aktiivvalaččat ja nubbi lea jearahallon, guhte lea oahppan sámegiela skuvillas ja šaddanbirrasis, iige máhte vástidit, leago son sápmelaš vai ii (Tabealla 7.)

Jearahallon olbmuid vástáduusat das, mo sii dovdet sin máhttán gielaid iežaset eatnigiellan, leat miellagiddevačča. Vuosttažettiin jearahallojuvvon olbmuid eanetlohku dovdá eanet go ovttá giela eatnigiellan. Dás lea ruossalasvuohka dainna, ahte álbmotdiehtovuogádahkii sáhtta almmuhit dušše ovttá giela eatnigiellan. Nuppádassii jearahallon olbmot vásihit eatnigiellan giela dahje gielaid, maida sii dovdet nannoseamos gullevašvuoda. Eatnigiella ii vásihuvvo oaivvildit dušše giela dahje gielaid, maid sii leat oahppan vuosttas giellan dahje maid sii máhttet buoremusat. Ovdamearkan 11 jearahallon olbmos, geat leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan, viđas dovdet suomagiela vehá, muhtun veardde dahje ollásit eatnigiellan. Lassin buot sápmelaččat, das beroškeahhtá, man muttus sii leat oahppan sámegiela ja man bures sii dan máhttet, dovdet sámegiela vehá, muhtun veardde dahje ollásit eatnigiellan. (Tabealla 7.)

Álbmotdiehtovuogádahkii almmuhuvvon sámegiella

Njealjádas jearahallon olbmui ii dieđe, mii gielaid sis lea merkejuvvon eatnigiellan álbmotdiehtovuogádagas. Buohkat sis leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan. Gávccis jearahallon olbmos sámegiella lea almmuhuvvon eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii, sii leat oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan dahje oktanaga suomagielain mánnávuodasteaset rájes. Čieža jearahallon olbmo mitalit, ahte suomagiella lea almmuhuvvon sin eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii. Sis okta lea oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan. Guhtta eará leat oahppan suomagiela vuosttas giellan.

Lohppii

Ohcejoga sámegiela hállit leat guovtte- dahje mánggagielagat. Eanetlohku sámegiela hálliin máhttá suomagiela ja sámegiela lassin ovtta dahje mánga eará giela. Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit máhttet sámegiela njuovžilit. Goittotge hirmástuhti mánggas dovdet váilevuodaid sámegiela čállindáiddusteaset dahje leat juobe čállinmáhtoheame sámegielas. Dan sadjái suomagiela dáiddus hárvve olmmoš vásiha váilevuodaid. Eanetlohku jearahallon olbmuin dovda gullevašvuoda sámegillii. Das beroškeahttá, man gal- le giela jearahallon olbmot leat oahppan vuosttas giellan, eanetlohku jearahallon olb- muin vásihit eanet go ovtta giela juogo ollásit dahje muhtun oassái eatnigiellan. Dát ruossalasvuodas dainna, ahte álbmotdiehtovuogá dahkii sáhttá almmuhit dušše ovtta giela eatnigiellan. Njealjadas jearahallon olbmuin ii dieđe, mii gielaid sis lea almmuhuv- von eatnigiellan álbmotdiehtovuogá dahkii. Buohkat sis leat oahppan sámegiela vuost- tas giellan.

5 Sáme giela geavaheaddjiid gielalaš doaladumit

Doaladupmebiras váikkuha ovttaskas olbmuid giellageavahanválljejuumiide; dasa guđe giela sii välljejit geavahit guđege dilis. Sáme giela geavaheaddjiid miellaguottuid kártejedje čuoččhusain, maida jearahallit sáhte miehtat dahje biehttalit.

Lea ávkkálaš máhttit sáme giela

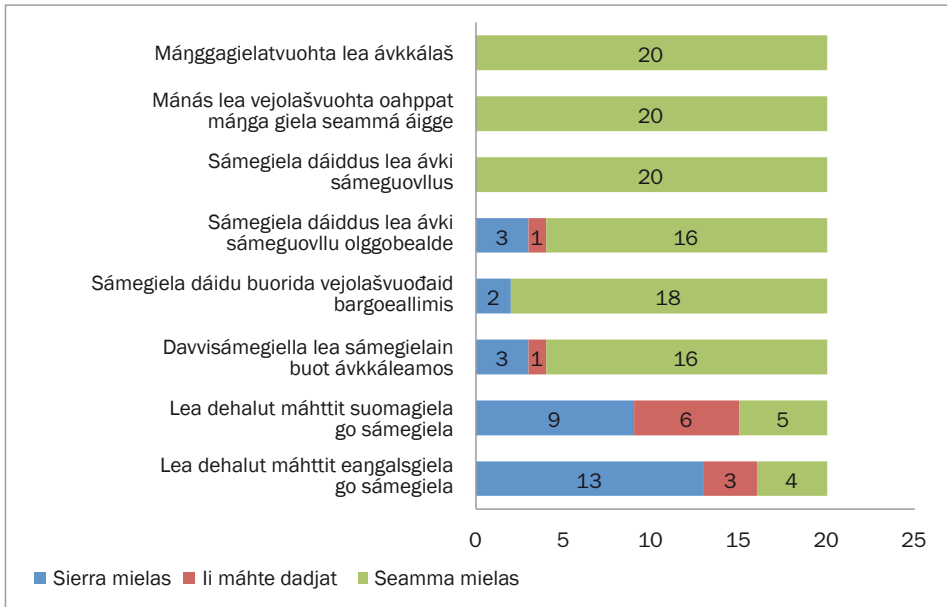

Tabella 8. Miellaguottu mánnggagielatvuohda ja sáme gielas.

Buot jearahallon olbmot oaivvildit, ahte mánnggagielatvuohhta lea dehálaš. Buot jearahallon olbmot oaivvildit maiddá, ahte mánái lea vejolaš oahppat mánnga giela oktanaga. Lassin jearahallon olbmot leat dan mielas, ahte sáme giela dáiddus lea ávki sáme guovllus. Buot jearahallon olbmot eai leat seamma mielas das, leago sáme gielas ávki sáme guovllu olggobealde. Eanetlogu mielde sáme gielas lea goittotge ávki sáme guovllu olggobealde. Sáme guovllu dáiddu oaidnet maiddá ávkin bargoeallima vejolašvuohdaide. (Tabella 8.)

Jearahallon olbmot vásihit, ahte davvisáme giella lea ávkkáleamos sáme giella. Dušše vihtta jearahallon olbmo oaivvildit, ahte lea dehalut máhttit suomagiela go sáme giela ja njeallje jearahallon olbmo leat dan mielas, ahte lea dehalut máhttit engalsgiela go sáme giela. (Tabella 8.)

Almmá sámegiela ii leat sámekultuvrra

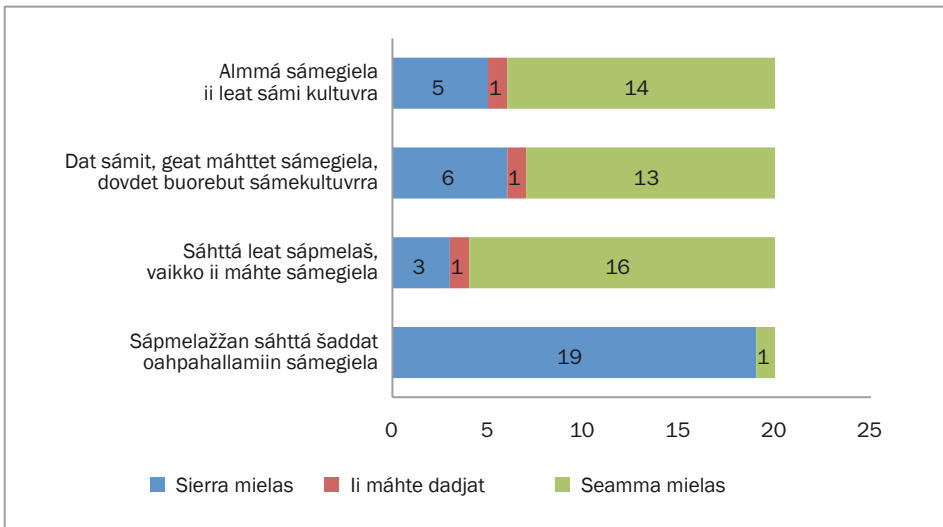

Tabella 9. Miellaguottut sámegiela mearkašumis sápmelaš kultuvrii.

Sámegiela mearkašupmi sámekultuvrii vásihuvvo dehálažžan. Stuorámus oassi jearahallon olbmui lea dan oavilis, ahte almmá sámegiela ii leat sámekultuvra. Eanetlohku jearahallon olbmui maiddái vásiha, dat sápmelaččat, geat máhttet sámegiela, dovdet sámekultuvrra buorebut. Guđa vástideaddji mielas sámekultuvrra dovdamis ii leat giellamáhtus mearkašupmi. (Tabella 9.)

Vaikke sámegielas oidnet stuorra mearkašumi kultuvrii, de olbmo sápmelašvuhta ii vásihuvvo leat sorjavaš sámegiela dáidui. Eanetlogu mielas olmmoš sáhtta leat sápmelaš, vaikke ii máhtášiige sámegiela. Vástideaddjiid joavkkus leat maiddái dakkárat, geaid mielas olmmoš ii sáhte leat sápmelaš, jus son ii máhte sámegiela. Measta buohkaid jearahallon olbmuide mielas sápmelažžan ii sáhte šaddat sámegiela oahpahallamiin. Dušše okta vástideaddji lea dás sierra mielas. (Tabella 9.)

Olbmot jurddašit positiivalaččat sámegiela oahpahallamiin. Eanetlohku jearahallon olbmui lea dan mielas, ahte dat suopmelaččat, geat oahpallet sámegiela, dahket mávssolaš barggu sámegiela ovdii. Oktage vástideaddji ii leat sierra mielas, muhto guhpta vástideaddji eai máhte vástidit jearaldahkii.

Sámegeiela geavaheami galggašii lasihit olles riikkas

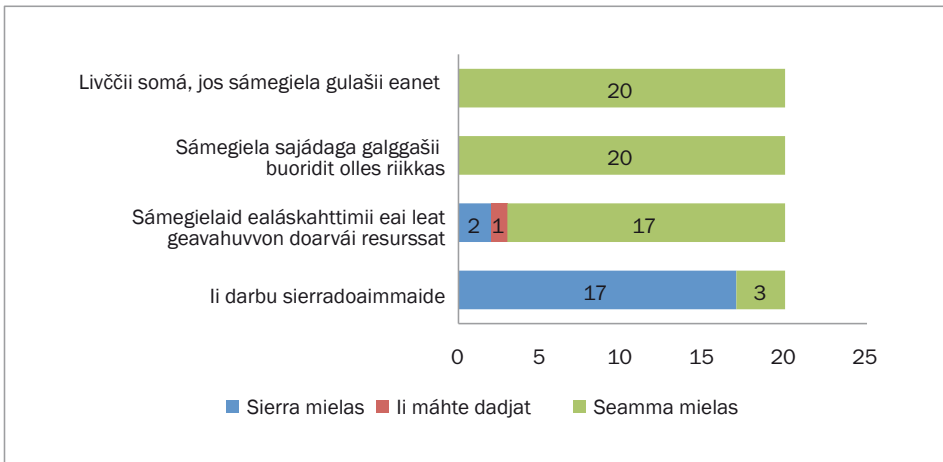

Tabella 10. Miellaguottut sámegeiela diliis.

Buohkaid jearahallon olbmuid mielas livččii somá, jus sámegeiella gullošii eanet ja dan livčče vejolaš geavahit eanet. Lassin buohkaid jearahallon olbmuid mielas sámegeiela dili galggašii buoridit olles riikkas. Eanetlohku vástideaddjiin oaivvilda, ahte sámegeiela ealáskahttimii eai leat geavahan doarvái olu resurssaid ja sámegeiela dili buorideapmái dárbbasat sierradoaimbajuid. (Tabella 10.)

Lea dehálaš, ahte sámegeiela hálllet riekta

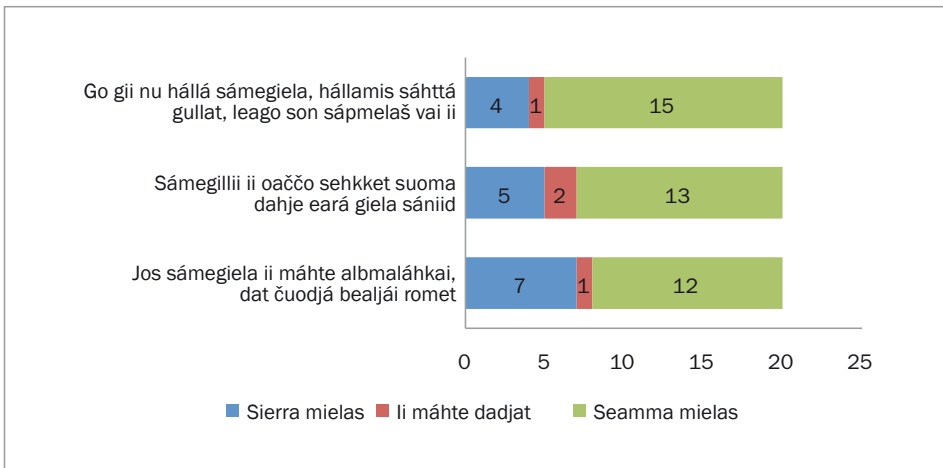

Tabella 11. Miellaguottut sámegeiela hállamis.

Sámegeiela hállan riekta vásihuvvui dehálažžan. Eanetlohku jearahallon olmuin oaivvilda, ahte čuohcá bealljái, jus sámegeiela ii máhte albma láhkai. Suomageiela ja eará gielaide

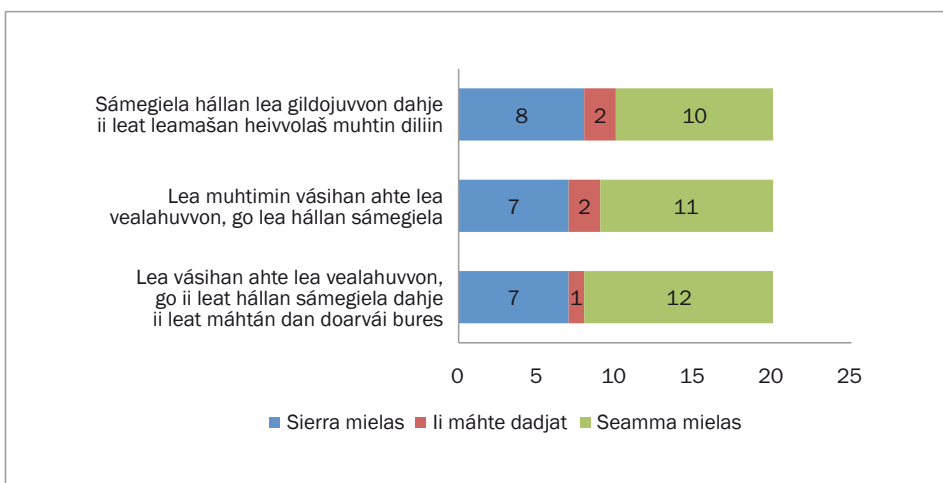
váikkuhusa sámegillii vásihit eanaš negatiivva áššin. Eanetlogu mielas suomagiela dahje eará gielaide sániid ii oaččo sehkket sámegillii. Eanetlohku jearahallon olbmuin oaivvilda, ahte go soames hállá sámegiela de hállamis gullá, ahte leago son sápmelaš vai ii. (Tabella 11.) Dát sáhtta leat duodáštus, ahte jearahallon olbmot gulahallet hárvve sámegillii dakkár hálliiguin, geat easka oahpahallet giela. Sámegeiella hálluojvvo lagamusat dakkár olbmuiguin, geaid dihtet sápmelažžan ja máhttet sámegiela njuovžilit.

Lohppii

Sámegiela hállit jurddašit positiivvalaččat mánggagielatvuodas, eaige mánggagielatvuhtii orošii šat leamen ovdagáttut, maid mielas mánnái lea váttis oahppat mángga giela oktana. Sámegeiela hállit vásihit sámegiela dehálažžan, mas lea ávki sihke sámeguovllus ja sámeguovllu olggobealde. Das oidnet ávkki maiddái bargoeallimis. Sámegeiela mearkkašupmi sámekultuvrii vásihuvvo dehálažžan. Jearahallon olbmui mielde sámegiela geavaheami galggašii lasihit olles riikkas. Lassin miellaguottut muitalit čavga jurddašeamis sámegiela riektageavaheapmái, mii sáhtta loktet giela hállama šielmmá, jus giela ii máhte doarvái bures.

6 Sámegeiela geavaheaddjiid olgguštanvásáhusat

Dakko gokko gielalaš miellaguottut váikkuhit ovttaskas olbmo giellageavahanvállje-miidda, maiddá negatiivvalaš vásáhusat giela geavaheamis váikkuhit dasa, guđe giela olmmoš vällje geavahit guđege dilálašvuodas. Jearahallon olbmuiin jerrojuvvui, guđe giela son vällje geavahit guđege dilálašvuodas. Sis jerrui, leatgo sii goassige vásihan sámegeiela hállama gieldima dahje, ahte sámegeiela hállan ii livčče lean heivvolaš muhtun dilálašvuodas dahje searvvis. Lassin jearahallon olbmuiin jerrui, leatgo sii vásihan olggušteami, go leat hállán sámegeiela. Ja ain, leatgo jearahallon olbmot vásihan olggušteami, go eai leat hállán sámegeiela dahje eai leat hállán dan doarvái bures.

Tabealla 12. Jearahallon olbmuid vásihan olggušteapmi.

Bealli vástideaddjiin muitala, ahte sin leat goas nu gieldán hállamis sámegeiela dahje sii leat vásihan, ahte sámegeiela hállan ii leamašan heivvolaš muhtun dilálašvuodain. Buot jearahallon olbmot, geat leat vásihan, ahte sámegeiela hállan lea gildojuvvon dahje dat ii leat leamašan heivvolaš, leat aktiivvalaš sámegeiela geavaheaddjit. Lassin bealli jearahallon olbmuiin lohká vásihan olggušteami, go leat hállan sámegeiela. Buohkat olggušteami vásihan sápmelaččat leat aktiivvalaš sámegeiela hállit. (Tabealla 12.)

Eanetlohku jearahallon olbmuiin lohká maiddá vásihan olggušteami, go eai leat hállan sámegeiela dahje eai leat hállan dan doarvái bures. Buohkat 1970–1990-loguin riegádan jearahallon olbmot, ovttá vuhtii válddekahtá, leat vásihan olggušteami, dan dihtii go eai leat hállan sámegeiela dahje eai leat hállan dan doarvái bures. Olggušteapmi lea vásihuvvon boarrásut buolvva dáfus ja dan leat vásihan sihke aktiivvalaš ja vehásut sámegeiela geavahan olbmot. (Tabealla 12.)

Olggušstandilálašvuodaid vásáhusat

Skuvllaagis ii lean dohkkehuvvon hállat giela man earát eai ádde.

Njealji jearahallon olbmo bokte sámegiela hállama gielddin laktása jearahallon olbmo skuvllaáiggiide. Dát jearahallon olbmot leat rieggádan 1930–1980-loguin. Lassin 1920-logus rieggádan olbmo mielde su mánáid leat ránggástan skuvllas sámegiela hállamis. Skuvla badjána maiddáái báikin, gos leat vásihan eanemus olggušteami sámegiela hállama geažil. Olggušteami skuvllas leat vásihan sihke boarrásut ja nuorat jearahallon olbmot.

Bealli jearahallon olbmuiin muitala oassálastán skuvllas sámegiela oahpahussii ja gávccis leat vázzán skuvlla eanaš sámegillii. Bealli jearahallon olbmuiin lea vázzán skuvlla fas ollásit suomagillii. Dás lea dieđusge earru nuorat ja boarrásut jearahallon olbmuid gaska, go boarrásut jearahallon olbmuiin ii leat leamaš vejolašvuolta vázzit skuvlla sámegillii. Maiddáái vehásut sámegiela hállán olbmot leat vázzán skuvlla suomagillii, vuhtii váld-dekeahhtá nuoramus vástideaddji, guhte lea leamašan sámegiela oahpahusas.

1920-logus rieggádan jearahallon olmmoš muittii dáhpáhusa, mas skuvlladárkkisteaddji lei gohččon boaldit buot sámegiela áppesiid ja sámegillii oahpaheapmi lei gildojuvnon. Oahpaheadjit goittotge boaldima sadjái čihke áppesiid. Ovtta jearahallon olbmo mielde skuvlaoahpahusas lei goittotge sámegiela geavahuvnon ainjuo veahkkegiellan.

Juohkehaš 1950–60-logus rieggádan jearahallon lea skuvllas vásihan meannudeami, dego livččii ”nuppi luohká álbmotlahttu”, ja, ahte sámegiela hállán lei gildojuvnon.

Maiddáái nuoramus jearahallon olbmot leat vásihan olggušteami skuvllas go leat hállán sámegiela. 1980-logus rieggádan jearahallon olbmot vásihedje, ahte sámegiela ja suomagiela oahppiid gaskkas lei juohku ja eará oahppit olgguštedje sin sámegiela hállama geažil.

1990-logus rieggádan jearahallon olbmo gaskavuolta sámegillii lea rievdan skuvllaáigge. Su mielas vuolledásis sámegiela oahppit bilkiduvvojedje ovdamarkan go lei sámegiela iditsáhka, gárvodedje gávttiin, ožžo gidđat stipeandda sámegiela stuđeremis dahje fitne nuoraiddáid dáiddadáhpáhusas. Badjedássái manadettiin jearahallon manai suomagiela luohkkái, iige iežas ságaid mielde čájehan sápmelašvuoda earret dalle go gárvodii gávttiin skuvlla ávvudilálašvuodain. Jearahallon olbmo mielde su logahatáigge sápmelašvuodas bodii ”lávva-ida”, iige bilkideapmi šat dihtton.

Jearahallamiin livččii lean miellagiddevaš čielggadit maiddáái daid jearahallon olbmuiin, geain leat agivuloš mánát, ahte leatgo sin mánát vásihan olggušteami sámegiela hálla-

dettiin. Ovtta jearahallamis vánhen bajidii ovdan dáhpáhusa, mas skuvllas leat máná gullut hállán gaskaneaset heivetmeahttumit máná sámegiela geavaheamis. Guovtti eará jearahallamis lassin imaštalle, manin mánát, geaid sámegiella lea ruovttugiellan, manin mánát geavahišgohtet suomagiela hállama skuvllii manadettiin.

Maiddáí Ohcejogas almmolaš báikkiin, ovdamearkka dihte álget cuiggodit abte manne sámásteppet go buohkat eai ádde.

Jearahallon olbmot vásihit, ahte sámegiela hállama eai njuolgut gielddde, muhto das fuomášuhttet moaitima lágiin. Jearahallon olbmuid mielde sin leat ávžžuhan hállat suomagiela, go buohkat olbmot, geat leat báikki alde, eai máhte sámegiela dahje go ”buohkat Suomas galget máhttit suomagiela”.

Lean mánnán cuiggoduuvvon go lean dadjan juoga boastut. Ja earát leat ovttas reaškán. Dat válddii lundui.

Nuorra jearahallon olbmot, geat leat oahppan sámegiela vuosttas giellan, leat vásihan olggušteami, go eai leat hállán sámegiela doarvá bures. Jearahallamiid mielde sii leat moitojuvvon boasttu sániid, jietnadeami, nuppi sámegiela suopmana geavaheamis ja suomagielat sániid geavaheamis. Giela divvun bilkidemiin vásihuvvo olggušteapmin. Okta jearahallon olmmoš vásiha lassin, ahte ii duostta čállit sámegillii facebookkai, go ballá ”giellabolesiid” giddet fuomášumi riektáčállimii.

Lean cuiggoduuvvon garrasit riektahállamis, muhto dat lea leamašan beare buorre. Das oahppá ja boahtá dovdu ahte velehit giela oahppamis.

Maiddáí suopmelaččat, geat leat oahpahallan sámegiela, leat vásihango sin jietnadeapmi ja suopman divvojuvvo. Jearahallon olbmot vásihit goittotge giela divvuma miehtemielaláš áššin ja giellaoahppanprosessii gullevažžan. Sin oainnu mielde giela divvun sáhttá dahkkot maiddáí bivddekahttá, hui njuolga ja njulgestaga bilkidemiin. Jearahallon olbmuid giela leat divvun maiddáí movttiidahttimiin.

Bearrašis ja skuvllas leat leamašan hirbmat dárki das ahte ferte rivttes lábkai hállat. Nuorabun dan ii ádden ahte lea duođaid dehálaš hállat riehta ja dan dihte dovddai ahte lei vealahuvvon. Sámegealas sáhttet gillii boahttit eará mearkkašumit jos hállá boastut.

Vaikke moaitin vásihuvvo negatiivvalažžan, de guokte nuorat aktiivvaláš giellageavaheaddji lohka divvumis lean ávkki. Eandalii ođđa sániid oahppan, dego luondu- ja duodjesániid, vásihit ovddidit giela oahppama.

Olggobeale dovdu, go ii máhttán sámegiela

Buot njeallje suomagiela vuosttas giellan oahppan sápmelačča, guhte geavahit vehásut sámegiela, leat vásihan olggušteami go eai leat hállán sámegiela dahje eai leat hállán dan doarvá bures. Oassi jearahallon olbmuid mitalit, ahte sii sivahit vanhemiiddis, go sii eai leat hállán sámegiela sin mánnávuodas. Oassái jearahallon olbmuid sámegiela váilevaš dáidu oaiivvilda maiddáí olggobeale dovdu vásiheami ja maiddáí iežas

sápmelašvuoda eahpideami. Lassin guokte jearahallon olbmo muitaleaba deattus sámegiela geavaheami ektui. Guovtti jearahallon olbmo vásiheaba, ahte soai beahttiba boarrásut sámegielat olbmuid, go eaba máhte sámegiela doarvái bures. Lassin soai gártaba čilget, manin eaba máhte sámegiela. Lassin okta jearahallon olmmoš lohka vásihan njulggestaga árvvohuššama, jus ii hála sámegiela. Vuortnuheapmi sámegiela hállamii vásihuvvo negatiivvalažžan. Lassin eahpesihkkarisvuotta sámegiela riektageavaheamis doalvu dasa, ahte jearahallon olbmot hállat suomagiela sámegiela sajis.

Mun in gierdda ahte hálat sámegiela. Don hálat boastut.

Suopmelaš jearahallon olmmoš, guhte lea oahppan sámegiela rávis olmmožin, lea vásihan, ahte su leat gielán hállamis sámegiela, danin go hállá fuones sámegiela. Nubbi jearahallon lea vásihan, ahte sutnje eai hála sámegiela, go son ii leat sápmelaš.

Earenomážit nuorabun go gávpojis ásai ja sámástii ja eandalii jos lei vel gákti badjelis, de njálbmo.

Okta jearahallon lea gávpojis ásadettiin vásihan, ahte sámegiela háladettiin lea ožžon negatiivvalaš vuostáiváldima. Dát lea jearahallon olbmo bokte váikkuhan nu, ahte son lea vásihan sámegiela hállama iežas mánáide unohassan.

Lohppii

Badjel bealli jearahallon olbmuid lohka olggušuvvon go lea hállán sámegiela. Sihke nuorat ja boarrásut jearahallon olbmot mitalit olgguštanvásáhusaid. Bealli vástideadjiin lohka maiddá, ahte sin leat gielán hállamis sámegiela dahje sii leat vásihan, ahte sámegiela hállan ii leat leamašan heivvolaš muhtun dilálašvuodain. Lassin jearahallon olbmot mitalit vásáhusain, main sin leat ávžžuhan hállat suomagiela, vaikke báikki alde livččii dušše okta, guhte ii máhte sámegiela. Dát mielddisbuktet dan, ahte leat unnán giellageavahanbirrasat, main livččii heivvolaš geavahit sámegiela.

Sámegiela hállit sáhttet vásihit herkket jurddaguoddobirrasa, mas sámegiela hállamii ii leat positiivvalaš jurddašepmi. Duogábealde lea dat, ahte mánnga olbmo leat dovdan iežas goas nu olggušuvvon, go lea hállán sámegiela. Mánngain maiddá nuorabut olbmuid olggušteami vásáhusat laktásit skuvllaáigái.

Eanetlohku jearahallon olbmuid lea lassin vásihan iežas olggušuvvon, go eai leat hállán sámegiela dahje eai leat máhtán dan doarvái bures. Eandalii nuorat jearahallon olbmot leat vásihan olggušteami eatnigielat sámegiela hálliid boarrásut buolvva bealde, danin go sii eai hála doarvái bures sámegiela. Sii leat vásihan, ahte sin hállama leat divvon bilkide-miin. Jearahallamiid badjana ovdan čavvga jurddašepmi sámegiela riektahállama ektui. Dát lokte sámegiela hállama šielmmá allagii. Nuppádassii suopmelaččat, geat leat oahpahallon sámegiela, jurddašit hállama divvumii miehtemielalaččat ja oidnet dan oassin giellaoahppanproseassas.

7 Sámegielat fálddagaid ja bálvalusaid geavaheapmi

Jearahallon olbmot mitalit maid gielaid sii geavahit mediabirrasis, elektrovnnalaš gulahallamis ja priváhta sektoras áššiid divššodettiin.

Sámegielat kultur- ja mediafálddaga geavaheapmi

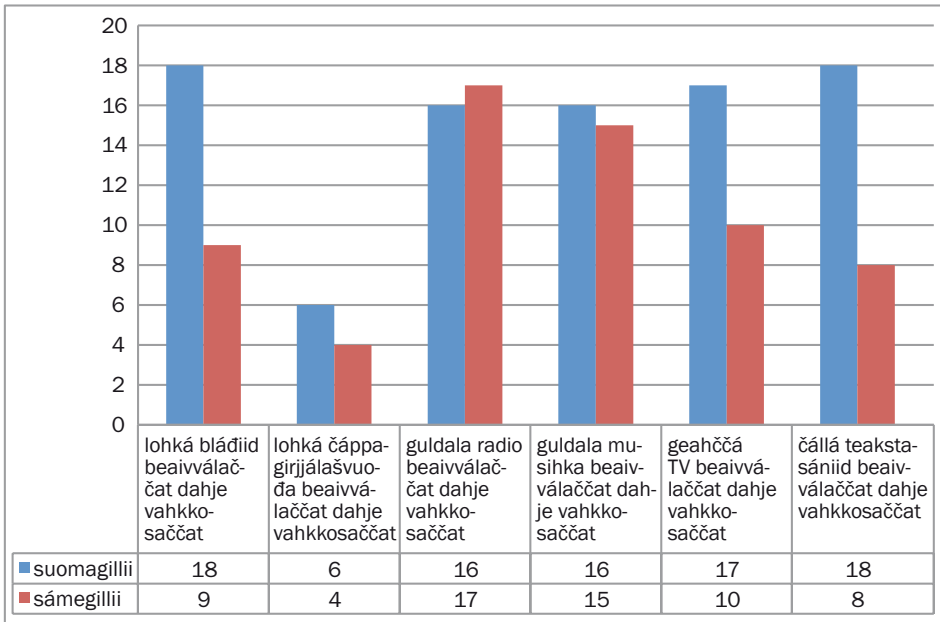

Tabella 13. Kultur- ja mediafálddagaid geavaheapmi.

Ohcejoga sámegiela hállit geavahit viššalit sámegielat kultur- ja mediafálddaga. Suomagielat fálddat geavahuvvo eanet go dat lea eanet fálojuvvo. Dušše radio guldaleamis sámegielat fálddat geavahuvvo dávjibut go suomagielat fálddat. Nubbi fálddat, mas sámegielat fálddat ollá measta suomagielat fálddaga dássái, lea sámegielat musihka guldaleapmi. Sámegielat radio ja musihka guldalit aktiivvalaččat nugo vehásut sámegiela giela hállit. (Tabella 13.)

Tv-programmaid ja aviissaid lohka bokte suomagielat fálddat geavahuvvo sakka eanet. Dát boahťa das, ahte tv:s ja prentejuvvo medias sámegielat fálddat lea unnán oazžumis. Bealli vástideaddjiin almuha čuovvut sámegielat tv-programmaid beaivválaččat dahje vahkkosaččat, dainna oavvilduvvo guovtti sámegielat tv-programma; sámegielat tv-odđasiid (*Ođđasat*) ja/dahje mánáid programma *Unna Junná*. Mánngat jearahallon olbmo mánnašitge dáid programmaid sierra namaiguin. (Tabella 13.)

Jearahallon olbmui guhtha almmuhit lohkat čáppagirjjálašvuoda vahkkosaččat, dáin njeallje aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddji mitalit lohkat sámegiela čáppagirjjálašvuoda vahkkosaččat. Sii goittotge máinnašit, ahte logašedje sámegiela girjjálašvuoda eanet, jos dat livčče fállamis eanet. Go viššalit sámegiela geavaheaddjit háliidit lohkat maiddá sámegillii, sii lohket seammá girjji mángii. (Tabealla 13.)

Measta buohkat jearahallon olbmot čállet teakstadieđuid vahkkosaččat, muhto vuolái bealli vástideaddjiin lohka čállit teakstadieđuid sámegillii vahkkosaččat. Eanemus sámegiela teakstadieđuid čállet nuorat, geat geavahit sámegiela aktiivvalaččat. Dat, ahte aktiivvalaččat giela geavaheaddjit eai čále teakstadieđuid sámegillii, bohtá das, ahte sii eai leat oahppan čállit sámegillii ja sii vásihit váilevuodaid sámegiela čállinmáhtustaset. Maiddá dat, ahte teakstadieđuid čáledettiin ii leat vejolaš geavahit buot sámegiela busrávaid, sáhtá loktet sámegiela elektrovnnalaš čállima šielmmá ain ovddežis. (Tabealla 13.)

Sámegiela mediafálaldat välljejuvvo álo go dat lea vejolaš

Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit lohket välljet sámegiela mediafálaldaga álo go dat lea vejolaš. Radios guldalit millosepmosit sámegiela prográmma ja tv:a ođasfálaldagas välljejit geahččat millosepmosit sámegiela ođassáddaga. Maiddá interneahtas välljejit geahččan láhkai millosepmosit sámegiela siiduid ja millosepmosit guldalit sámegiela musihka. Vehásut sámegiela geavaheaddjit välljejit sámegiela fálaldaga hárvvibut, muhto guldalit ovdamearkan sámegiela radioprográmmaid ja gehččet sámegiela tv-prográmmaid jeavddalaččat.

Sámegiela geavaheapmi dihtoris

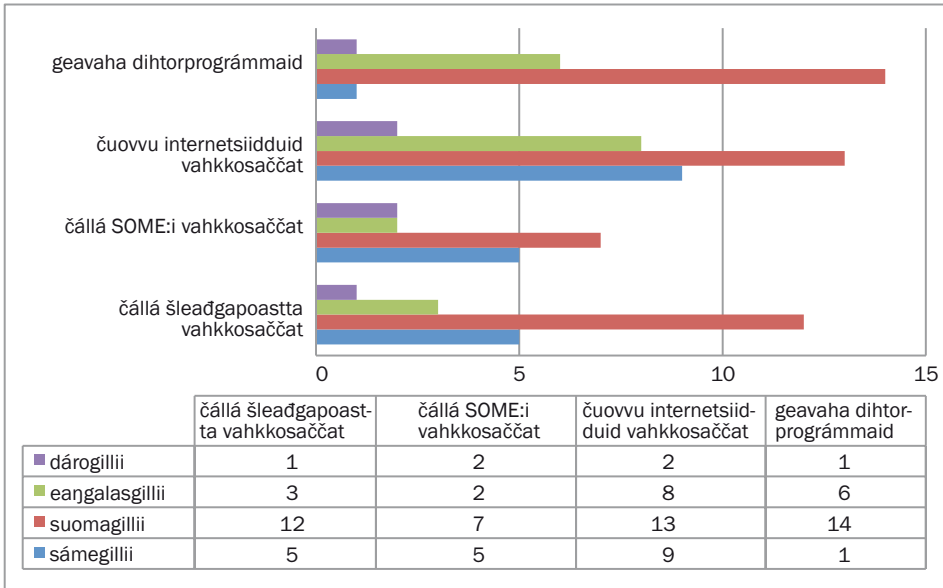

Tabella 14. Dihtora geavaheapmi.

14 jearahallon olbmo geavahit dihtora. Dihtora geavahangiella lea dájvja suomagiella, nuorat ja aktiivvalaččat sámegiella hállit geavahit sámegiella viššalit maiddá dihtoriin, ovdamearkan šleatgapoastta dahje sosiála mediai (omd. *facebook*) čáledettiin. Dáidda čállet dájvjiibut sámegiellii go eanegasgilli dahje dárogeallii. Maiddá sámegiellat Internet-siidduid bládejit dájvjiibut go eanegas- dahje dárogeallat siidduid. (Tabella 14.)

Sámegiellat kultur- ja mediafálaldat dárbbášuvvo lasi

Jearahallamiin badjana váttisvuohta, ahte sámegiellat kultur- ja mediafálaldat lea menddo unnán. Vaikke sámegiellat fálaldat válljejuvvošige álo go dat lea vejolaš, de lihkká suomagiellat fálaldaga geavahit eanet. Lassin geavahuvvo maiddá eanegas-, ruoŧa- ja dárogeallat fálaldat. Ovdamearkan Sáme rádioi dárbbášit lasi sáddenáiggi, vai dan sáhtašii guldalit maiddá gaskabeaivvi áigge ja vahkuloahpaid. Maiddá mánggas jearahallon olbmuin lohket Lapin Kansa álggahan sámegiellat Ságat-oasi positiivvalaš áššin. Aviissaide dárbbášit goittotge lasi sámegiellat ođđasiid ja ovdamearkan sámegiellat ráidogovaid.

Nuoraide oavvilduvvon kultur- ja mediafálaldat lea menddo unnán jus olláge. Mánáide ja nuoraide dárbbášit lasi earret eará radio- ja tv-prográmmaid, musihka, bláđiid ja ealligovaid. Jearahallamiid mielde suomelaš ja olgoriikkalaš ealligovaid sáhtašii tekstet sámegiellii ja eandalii mánáide oavvilduvvon prográmmaid ja ealligovaid sáhtašii dubbet sámegiellii.

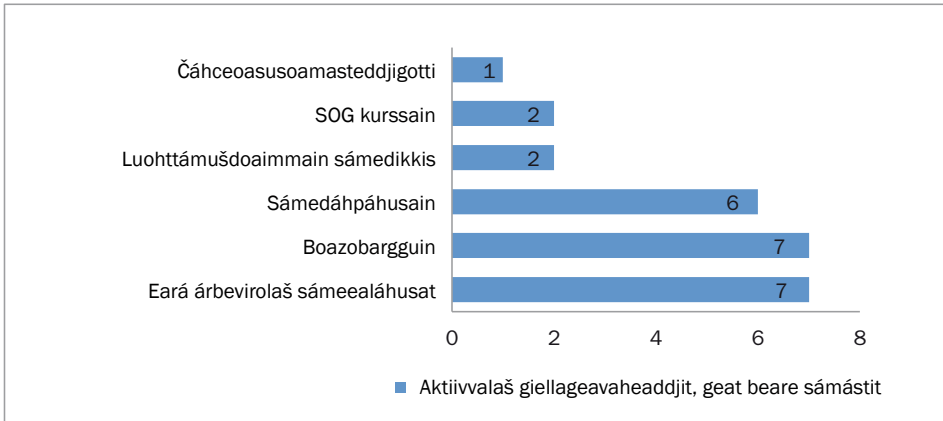
Okta jearahallon olbmui smiehtai, ahte go leat hárvánan suomagielat fáldaldahkii, sámegielat fáldaldaga ii álo máhte oppa váillahitge. Dalle geavvá álkit nu, ahte sámegielat fáldaldat ii geavahuvvo oppa dallege, go dat lea oazžumis. Ovdamearkan okta jearahallon máinnašii, ahte ii gáibit sámegielat dihtorprográmmaid, go lea hárvánan geavahit daid eará gielaiguin. Nubbi jearahallon fas gáibidii sámegielat heivehusaid ja prográmmaid telefonnaide ja dihtoriidda.

Guovttegielat giellageavahanbirrasat

Jearahallon olbmui jerre, ahte guđe giela dahje gielaide sii geavahit barggus, studeremis, badjebargguin ja árbevirolaš sámeealáhusain (guollebivdu, meahcástus, čoaggin ja duodji), searvedoaimmas, searvegotti doaimmas, sámedáhpáhusain, rávesolbmuidskuvlas dahje Sámeovuollu oahpáhusguovddáža (maŋjelis SOG) kurssain, ássanbáikegotti deaivvadanbáikkis (gilidállu des.) sihke valástallanbuđaldusain ja eará buđaldusain. Buot jearahallon olbmot eai váldde oasi buot ovdalis máinnašuvvon doaimmaide, muhto vástidedje giellageavaheamis dan mielde, jus oassálastet doaibmabirrasiid.

Ohcejohka lea giellageavahanbirasin guovttegielat. Buot čielggaduvvon doaibmabirasiin geavahit unnimustá guokte giela; suoma- ja sámegiela. Ovttage doaibmabirrasis ii geavahuvvo dušše suoma- dahje sámegiella. Guovttegielat doaibmabirasiid sáhtá fas juohkit *hejot sámegiela* dahje *nannosit sámegiela*. Doaibmabirrasat, main muhtumat aktiivvalaččat giela geavaheaddjit lohket geavahit *dušše sámegiela*, leat juhkkovuvvon ”nannosit sámegielat birrasiidda”. Doaibmabirrasat, main muhtun aktiivvalaččat giela geavaheaddjit lohket geavahit *dušše suomagiela*, lea juhkkovuvvon ”hejot sámegielat birrasiidda”.

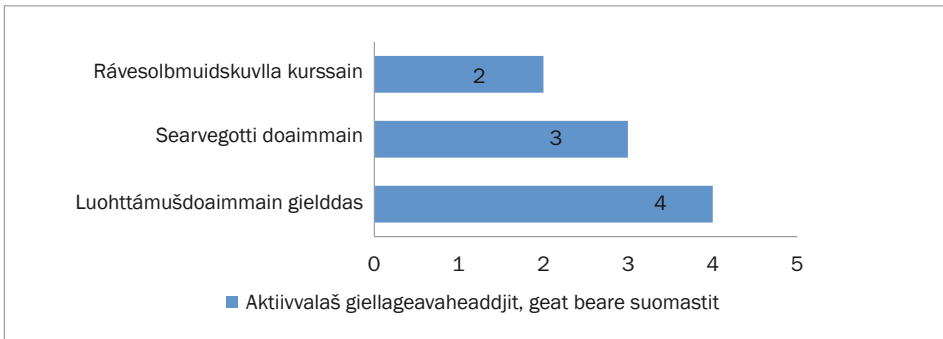
Nannosit sámegeielat birrasat

Tabealla 15. Nana sámegeielat birrasat.

Doaibmabirrasat, main muhtumat aktiivvalaččat sámegeiela geavaheaddjit lohket geavahit *dušše sámegeiela*, leat juhkkojuvvon ”nana sámegeielat birrasiidda”. Dáin ii oktage aktiivvalaččat sámegeiela hálli loga geavahit *dušše suomagiela*. Muhtumat aktiivvalaččat sámegeiela hállit geavahit *dušše sámegeiela* badjebargguin, eará árbevirolaš sámeeláhusain, sámedáhpáhusain, luohttámušdoaimmain Sámedikkis, SOG kurssain ja čáhceosolašgotti čoahkkimiin. (Tabealla 15.)

Heajos sámegeielat birrasat

Tabealla 16. Heajos sámegeielat birrasat.

”Heajos sámegeielat birrasiin” gohčodit dás daid, main oktage sámegeiela aktiivvalaččat hálli olbmui ii loga geavahit *dušše sámegeiela* ja oassi lohka geavahit *dušše suomagiela*. Dáid birrasiin geavahit *dušše sámegeiela*. Muhtun aktiivvalaččat sámegeiela hálli olbmot geavahit *dušše suomagiela* gieldda luohttámušdoaimmain, searvegotti luohttámušdoaimmain ja rávesolbmuidskuvlla kurssain. Sivva suomagiela geavaheapmái ii leat olbmuid váilevaš sámegeiela dáidu, muhto baicce dat, ahte doaibmabiras ii doarjjo doarvái sámegeiela geavaheami. (Tabealla 16.)

Áššiid diksun sámegillii priváhta sektoras

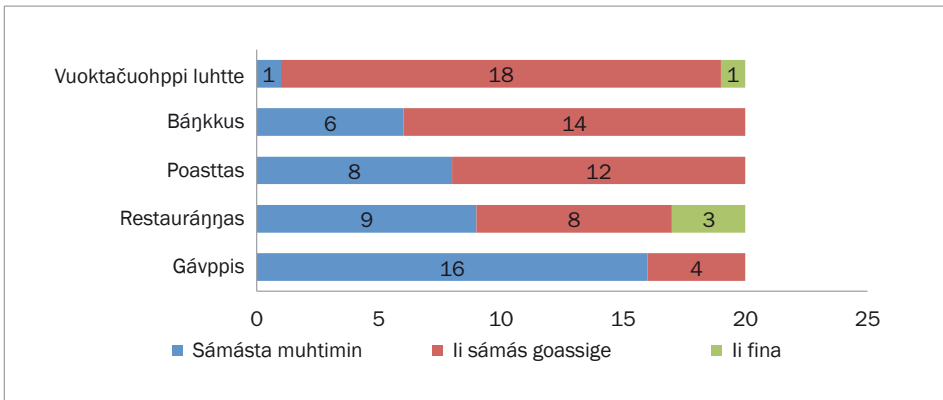

Tabella 17. Sámegillii áššiiddikšun priváhta sektoras.

Stuorámus oassi vástideaddjiin almmuha geavahit sámegiela gávppis, restoránŋas ja poasttas. Vehámusat jearahallon olbmot leat dikšon áššiid sámegillii vuoktačuohppi luhtte dahje bánkkus. Sámegillii áššiiddikšun lea eanaš gitta áššehasbálvaledji sámegiela dáiddus. Dábálaččat olbmot, geat hállet sámegiela aktiivvalaččat, hállet sámegiela áššehasbálvaledjiin jus dovdet su dihtet su sámegielagin. Amas áššehasbálvaledjiin áššiid dikšun álggahuvvo álo suomagillii. Jearahallon olbmot, geat dikšot áššiid Ohcejoga gieldda olggobealde, geavahit áššiid divšodettiin measta álo suomagiela. Spiehkastahkan máinnašuvvojit goittotge Norgga Kárášjohka ja Guovdageaidnu, go áššiid dikšungiellan lohke leat sámegiela. Norgga bealde dikšot áššiid ovdamearkan apoteahkas, bánkkus, poasttas ja gávppis. (Tabella 17.)

Lohppii

Ohcejoga sámegiela hállit ávkkástallet viššalit sámegiela mediafálaldaga. Váttisvuhtan das goittotge lea, ahte vaikke mediafálaldagas välljejuvvošii álo go vejolaš sámegielat molssaeaktu, de sámegielat mediafálaldat ii goittotge leat doarvái olu. Stuorámus oassi sámegiela hálliin geavahage eanet suomagielat mediafálaldaga. Eandalii nuoraide oaivvilduvvon sámegielat mediafálaldat lea hui unnán. Dát sáhtta váikkuhit mearrideaddji láhkai sin giellageavahanválljemiidda suoma- ja sámegiela gaskkas.

Giellageavahanbirasin Ohcejoga lea guovttegielat, mas sáhtta sirret heajut ja nanosit sámegielat doaibmabirrasiid. Nana sámegielat birrasat leat boazodoallu ja eará árbevirolaš sámeealáhusat, sámedáhpáhusat, Sámediggi, SOG ja čáhceosolašgottit. Heajut sámegielat doaibmabirrasa baicce fáallet gieldda, searvegoddi ja rávesolbmuidskuvla.

Ohcejogas lea vejolaš geavahit sámegiela maiddá priváhta sektoras áššiid divšodettiin. Sámegiela geavaheapmi lea goittotge čadnon báikái, bálvalusa fállái ja áššehasbálvaledji. Jearahallon olbmot deattuhtit, ahte sii geavahit sámegiela jus dovdet ja

dihtet, ahte áššehasbálvaleaddji máhttá sámegiela. Jus eai dovdda áššehasbálvaleaddji, de áššiid dikšun álggahuvvo álo suomagillii. Mađi buhkelabbui bálvalus sirdašuvvá, dađi eambo eahpejáhkehahti lea, ahte áššiid dikšungiellan lea sámegiella. Spiehkastahkan lea áššiid dikšun Norgga bealde, gos geavahuvvo dávjá sámegiella.

8 Sámegiela geavaheapmi virgeoapmahaččaiguin

Sámi giellaláhka

Sámi giellalága (1086/2003) mielde sámiid ruovttuguovllus doaibmi sihke stáhta ja gieldda virgeoapmahaččaid geatnegasvuohta lea atnit ávvira, ahte sámegielat bálvalusat dorvvastuvvojit. Sámi giellaláhka heivehuvvo sámiid ruovttuguovllus doaibmi stáhta-hálddahusa ja gielddahálddahusa virgeoapmahaččaide ja duopmostuoluide, maid virge- dahje doaibmaviidodahkii gullá sámiid ruovttuguovlu juogo ollásit dahje muhtun oassái.⁷

Stáhta virgeoapmahaččaid ja gieldda virgeoapmahaččaid, mat leat sámiid ruovttuguovllus, luhtte áššiid divššodettiin sámegielat olbmossat lea riekti válljet, ahte geavaha-go suoma- vai sámegiela. Lága mihttomearrin lea earret eará, ahte sápmelaččaid gielaláš rievttit ollašuvvet almmá, ahte dáidda dárbbasa sierra doarjalit. Lassin virgeoapmahaš ii oaččo ráddjet dahje gielddit ollašuhhtimis sámi giellalágas mearriduvvon gielaláš vuoigatvuodaid dainna ákkain, ahte sápmelaš máhtta maiddá eará gielaid, dego suoma- dahje ruotagiela. Ruovttuguovllu olggobeale lága biirii gullevaš virgeoapmahaččain sápmelaččas lea riekti geavahit sámegiela iežas áššistis dahje áššis, masa su gullet.

Juohkehaš virgeoapmahaš gohcá iežas doaibmasuorggistis lága čuovvuma. Sámi giellalága mielde sámiid ruovttuguovllu stáhta ja gieldda virgeoapmahaččaid bargoveaga bálkáhettiin galgá fuolahit, ahte guđege virgedoaimmahagas bastet bálvalit sápmelaččaid maiddá sámegillii. Dat galget maiddá skuvlema ordnemiin dahje eará vugiin fuolahit das, ahte bargoveagas lea doaimmaiguin gáibiduvvon sámegiela dáidu. Stáhta virgeoapmahaččain, geat barget sámiid ruovttuguovllus, lea riekti oažžut virgelobi bálkáiin sámegiela dáiddu skáhppoma várás.

Sámegielat bargoveaga mearri Ohcejogas

Sámediggi almmustahtii čielggadeami sámi giellalága ollašuvvamis jagiin 2004–2006. Čielggadeami mielde sámiid ruovttuguovllu gielddain ii lean dáhpáhuvvan stuorra rievdan sámegiela máhtolaš bargoveaga meriin dan maŋŋá go sámi giellaláhka bodii fápmui. Ohcejogas sámegielat máhtolaš bargoveaga mearri lei bisson ovddežis dahje lassánan doaibmasuorggi mielde. Eanetlohku gieldda bargiin ledje miehtemielaláččat giellaláhkii. Eanaš oassi gieldda virggiin sámegiella lei virggi dikšuma gáibádussan dahje ánsun.

⁷ Lassin lága heivehanbiirii gullet ee. Álbmotealáhatlágádus (maŋŋelis ÁEL), Nuortalaččaid giličoahkkin, sámediggi, sámeáššiid ráddádallangoddi, Eanadoalliid ealáhatlágádus (maŋŋelis Mela), Ohcejoga searvegoddi, bálgosat, Bálgosiid ovtastus, guovlluhálddahus, stáhtarádi riektekansler, riikkabeivviid vuoigtavuohthaáššsealmái, golaheaddjiáššsealmái ja golaheaddjiváiddalávdegoddi, dássearvoáittardeaddji ja dássearvolávdegoddi, diehtosuodjeáittardeaddji ja diehtosuodjelávdegoddi ja vehádatáittardeaddji. Sámi giellaláhka guoská lágas ášahuvvon viidodagas ja das meroštallon vugiin maiddá sámiid ruovttuguovllu stáhta virgelágádusaid, stáhta ja gielddaid eaiggáduššan fitnodagaid ja maiddá priváhta dáfuid go sii dikšot almmolaš hálddahusdoaimmaid sámiid ruovttuguovllus.

Ohcejoga bokte negatiivva áššin badjánii čielggadeamis dat, ahte giellalága máksimis eai lean gielddas oktilaš vuogádagat. (Nákkäljærvi 2007)

Doaibmasuorgi	Eatnigielat	Eará davvi-sámegiela máhttu	li máhte davvi-sámegiela	Oktiibuot
Čuvgehusdoaibma	8	9	4	21
Sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusat	8	7	7	22
Gieldda almmolašhálddahus	4		5	9
Teknikkalaš doaibma		1		1
Ealáhusdoaibma		1	1	2

Tabella 18. Sámegiela máhtolaš bargit Ohcejoga gielddas (Nákkäljærvi 2007.)

Ohcejoga gielddas ledje Sámedikki čielggadeami mielde jagi 2006 eatnigielat davvisámegiela máhtolaš bargit 20 olbmo, eará dási davvisámegiela máhtolaš bargit 18 olbmo ja 17 olbmo, geat eai máhttán sámegiela. Hoavdavástádusat bohte guokte čuvgehusdoaimmas ja okta sosiála- ja dearvvašvuodadoaimmas. Statistihkas lea buktuojuvvon ovdan sihke hoavddaid ja bargiid sámegiela dáidu. Dieđuid sáhtttá atnit sula addi diehtun (Tabella 18.)

Doaibmasuorgi	Eatnigielat	Eará davvi-sámegiela máhttu	li máhte davvi-sámegiela	Oktiibuot
Čuvgehusdoaibma	23	5	14	42
Sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusat	25	6	39	70
Gieldda almmolašhálddahus	2	1	1	4
Teknikkalaš doaibma	7		11	18
Ealáhusdoaibma	2	1	1	4

Tabella 19. Sámegiela máhtolaš bargit Ohcejoga gielddas (Gieldda doaibmasuorgehoavddat 2012.)

Jagi 2012 Ohcejoga gieldda doaibmasuorgehoavddaid addán dieđuid mielde eatnigielat, davvisámegiela máhtolaš, bargit ledje 2011 loahpas oktiibuot 59 olbmo, eará dási davvisámegiela máhtolačča 13 bargi ja sámegielaheamet 66 bargi. Tabeallas lea buktuojuvvon ovdan sihke hoavddaid ja bargiid sámegiela dáidu. (Tabella 19.)

Jagiid 2006 ja 2012 bargiid mearit eai leat gaskaneaset veardideamis, go jagi 2006 Ohcejoga gieldda doaibmasuorgehoavddaid vástádusproseanta lei 45 % ja jagi 2012 vástádusproseanta lei 100 %. Sámegiela bargiidmeari ii sáhte goittotge navdit geahppánan. Ovdamearkan čuvgehusdoaimmas ja sosiála- ja dearvvašvuodadoaimmas sámegiela bargiid mearri lea loktanán seamma gorálaččat go bargiid mearri oppalaččat

Vaikke jagi 2012 dieđuin vástidanproseanta lei 100 %, de dieđut addet dušše sula. Dieđuid luohthahttivuhtii čuočá dat, ahte Ohcejoga gieldda ii bajásdoala statistihkaid bargoveaga sámegiela máhtus, ja loguid vuodđun leat doaibmasuorgehoavddaid

addán árvvoštallamat. Lassin dieđuid luohtehahttivuođa njeaidá bargoveaga stuorra molsašupmi oasseáigásaš, mearreáigásaš ja fidnobargoveaga dáfus. Dieđuid luohtehahttivuohta lassánivččii, jus Ohcejohka bajásdoalašii ja beaivádivččii dieđuid bargoveaga sámegeiela máhtus.

Diđolašvuohta giellalágas ja vuoigatvuodas geavahit sámegeiela virgeoapmahaččain

Jearahallon olbmuiin stuorámus oassi diehtá, ahte sis lea riekti geavahit sámegeiela virgeoapmahaččaiguin, muhto dušše bealli jearahallon olbmuiin máhtta máinnašit giellalága ággan vuoigatvuhtii. Vástádusain oidno čielga carru nuorat ja boarrásut vástideaddjiid gaskkas. Buohkat dat, geat eai diehtán leago sis vuoigatvuohta geavahit sámegeiela virgeoapmahaččain dahje, geaid mielas vuoigatvuohta sámegeiela geavahepmái virgeoapmahaččain ii leat, leat nuorra rávis olbmot (20–35-jahkásaččat). Daid vástideaddjiin, geat ledje diđolačča vuoigatvuodain ja geat máinnašedje vástádusain sámi giellalága ledje dušše guokte nuorra rávis olbmo.

Áššiid dikšun virgeoapmahaččain

Jearahallon olbmuiin jerre, ahte leatgo sii geavahan sámegeiela divššodettiin áššiid veardoaimmahagas, poliisa luhtte, ÁEL:s, bargofápmodoaimmahagas, Fuoddo- ja guolledoaludutkanlágádusas (mañjelis FGDL), Meahciráđđehusas, Melas, Sámedikkis, Ohcejoga searvegottis, Bálgosiid ovtastusas ja Ohcejoga gielddas.

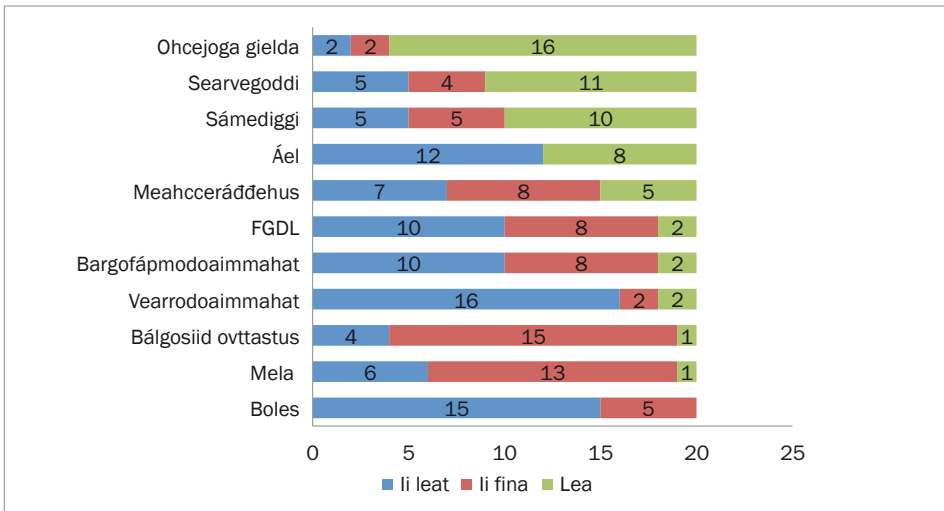
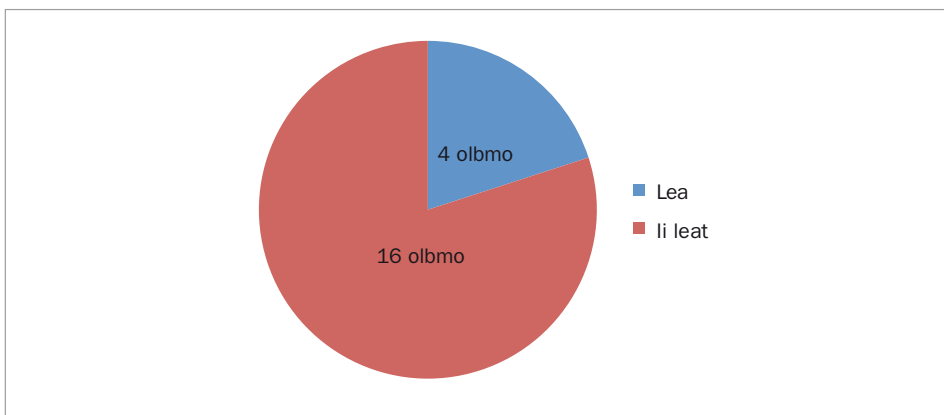

Tabella 20. Áššiid dikšun sámegeilli.

Stuorámus oassi dahje bealli vástideaddjiin lea muhtumin dikšon áššiid sámegillii Ohcejoga gielddas, searvegottis ja Sámedikkis. Stuorámus oassi dahje bealli vástideaddjiin fas mitalii, ahte ii leat goassige dikšon áššiid sámegillii vearrodoaimmahagas, poliisa luhtte, ÁEL:s, bargofápmodoaimmahagas dahje FGDL:s. (Tabealla 20.)

Sámegielat skovit galget leat oažžumis

Buot sámi giellalága heivehanbiirii gullevaš virgeoapmahaččat galget doaimmaidisguin iešálggalaččat atnit fuola, ahte sámegiela geavahan olbmuid gielalaš vuoigatvuodát ollašuvvet geavatláččat. Virgeoapmahaččaid almmuhusat, gulahusat, dieđáhusat ja oahpistantávvalat galget leat sámiiid ruovttuguovllus maiddái sámegillii. Maiddái earálágan skovit ja daid deavdinrávvagat galget leat maiddái sámegillii. Dán čielggadeamis ii leat čielggaduvvon, ahte man viidát sámegielat skovit leat oažžumis, dan sadjái jearahallon olbmui lea jerron, ahte leatgo sii geavahan sámegielat skoviid go leat dikšon áššiid virgeoapmahaččain.

Tabealla 21. Sámegielat skoviid geavaheapmi.

Jearahallon olbmui dušše njeallje olbmo lohket geavahan sámegielat skovi muhtun virgeoapmahaččain. Stuorámus oassi vástideaddjiin ii leat geavahan sámegielat skoviid. Okta vástideaddji almmuhii, ahte lei gáibidan ÁEL:a skoviid ja sosiálafuolahusa skoviid sámegillii. Guokte vástideaddji lohka, ahte Bálgosiid ovtastumi badjealbmá čállingirjji (POMU) galggašii sáhttit deavdit sámegillii. (Tabealla 21.)

Dearvvašvuodafuolahus

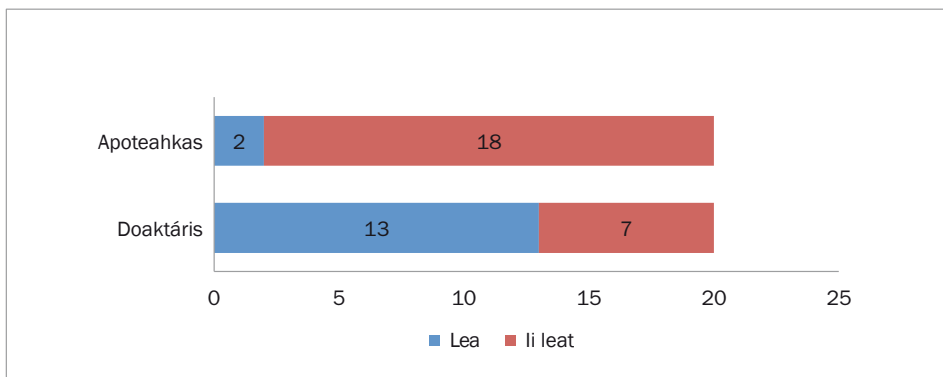

Tabella 22. Áššiid dikšun doaktára luhtte ja apoteahkas sámegillii.

Jearahallon olbmot geat dikšot áššiid Ohcejogas doaktára luhtte, geavahit áššiid divššodettiin sihke suoma- ja sámegiela. Stuorámus oassi vástideaddjiin almmuha doaktára luhtte dikšon áššiidis sámegillii. Sámegiela geavaheapmi lea čadnon doaktára sámegiela dáidui, iige dulkonbálvalusaid geavaheapmi doaktáris leat dábalaš. Dušše okta sámegiela aktiivvalaččat geavahan olmmoš lohka geavahit doaktára luhtte suomagiela, vaikke sámegiela geavaheapmi livččii vejolaš. Lassin olbmot, geat eai geavat sámegiela aktiivvalaččat, eai geavat sámegielat bálvalusaid, vaikke dat livččii vejolaš dahje geavahit daid hárve. Avvilis doavttirbálvalusaid geavahan olbmot eai goassige divššo áššiidis sámegillii vaikke dat livččii vejolaš. (Tabella 22.)

Apoteahkkabálvalusat eai leat doarvái olu oažžumis sámegillii. Buot jearahallon olbmot, geat dikšot áššiid apoteahkas Avvilis, geavahit suomagiela, go Avvilis ii leat vejolašvuhta dikšut áššiidis sámegillii. Dan sadjái jearahallon olbmot, geat dikšot áššiidis Kárášjogas, geavahit dávjá sámegiela. (Tabella 22.)

Girjerádjju lea mearkkašahtti sámegielat áššiid dikšuma báiki

Ohcejoga gielldagirjerádjju lea mearkkašahtti sámegielat bálvalusa fálli. Sámegiela aktiivvalaččat geavahan olbmui stuorámus oassi lea dikšon áššiidis sámegillii girjerájus. Fuomášahtti ášši lea dat, ahte sámegiela vehásut geavahan olbmui maddái stuorámus oassi lohka geavahan muhtumin sámegiela girjerájus áššiid divššodettiin. Sámegiela leat geavahan áššiid dikšumis Ohcejoga gielldagirjeráju lassin maddái girjebusses ja Guovdageainnus.

Sámegiella galggašii oidnot ja gullot servodagas

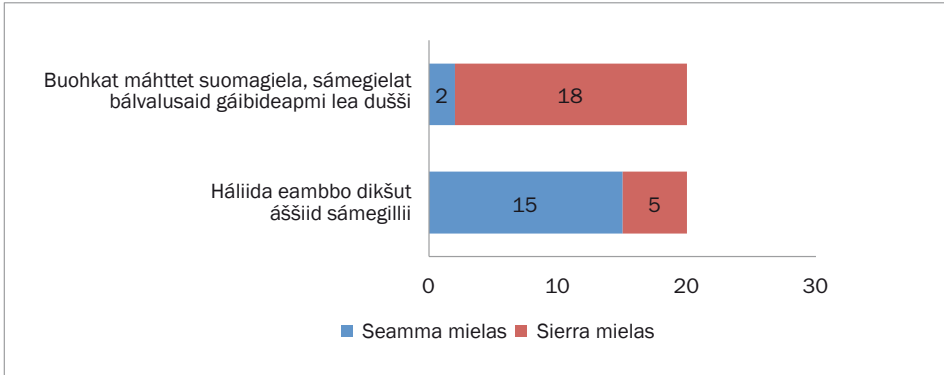

Tabella 23. Miellaguottut sámegillii áššiid dikšumii.

Sámegielaat áššiid dikšumii lea dárbu. Stuorámus oasi mielas ii leat dušši gáibidit sámegielaat bálvalusaid, vaikke buohkat máhtášedjege suomagiela. Dušše guovttis vástideaddjiin oaivvildit, ahte dat lea joavdelas, go buohkat hállet suomagiela. Lassin eanetlohku muitala, ahte sii háliidit dikšut áššiid sámegillii. Sámegielaat bálvalus vásihuvvo dahkat áššiid dikšuma jođaneabbon ja maiddái gullat vuodđobálvalusaide. Eandalii dearvvašvuodadikšun- ja apoteahkkabálvalusat galggašedje leat maiddái sámegillii. Sámegielaat vuodđobálvalusat mearkašit olu eandalii boarrásut olbmuid. (Tabella 23.)

Sámegielaat bálvalusaid gáibideapmi

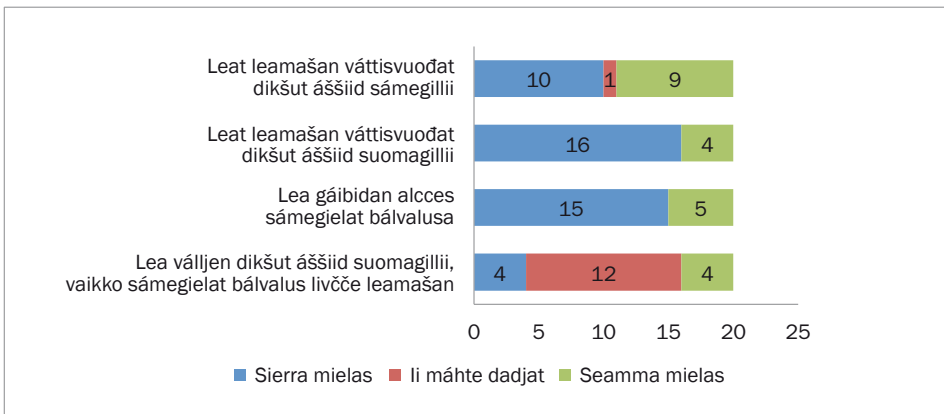

Tabella 24. Sáme- ja suomagillii áššiid dikšun.

Ovcci jearahallon olbmo lea vásihan sámegiela áššiid dikšumis váttisvuodaid. Daid leat vásihan, go sámegillii áššiid dikšun ii leat oppalohkái lihkestuvvan. Dušše vihtta jearahallon olbmo muitalit goittotge gáibidan sámegielaat bálvalusa. Sámegielaat bálvalus-

sa leat gáibidan Roavvenjárggas guovddášbuohcevesus, riegádahttimis, rávvehaga bálvalusain, virgeoapmahaččain ja luohttámušdoaimmain. Jearahallon olbmot muitalit, ahte sámegiela bálvalus lea ordnejuvvo, jus virgeoapmahaš ii leat máhtán sámegiela. Muđuid vástideaddjiide lea almmuhuvvo, ahte sámegillii áššiid dikšun ii leat vejolaš dahje, ahte áššiid dikšumis galgá soahpat ovddalgihtii dulkonordnemiid geažil. Mađi guhkkeleappos bálvalusa fállan bealli lea Ohcejoga gielddas dahje sámeguovllus, dađi duodaleappot sámegiela áššiid dikšun ii leat vejolaš dahje áššiid ordnemii gollá eanet áigi dulkonbálvalusaid ordnema geažil. (Tabella 24.)

Sámegiela bálvalusa gáibiditge dávjibut soapmásii eará olbmui go alces. Bálvalusa gáibidit ovdamearkan fuolkái dahje oahppásii, dego mánáide, boarrásiidda ja vadjitvállálašii. Jearahallon olbmot leat gáibidan earret eará beavedikšun-, sosiála-, ruovttudikšun- ja mielladearvvašvuodabálvalusaid. Suomagillii áššiid dikšun vásihuvvo dávjá álkibun, go sámegiela bálvalusat leat funet oazžumis. Jus áššehasbálvaleaddji dihtet máhtit sámegiela, de välljejuvvo áššiid dikšungiellan sámegiella. Jus dihtet, ahte áššehasbálvaleaddji ii máhte sámegiela, de välljejuvvo áššiid dikšungiellan suomagiella.

Oktage vástideaddjiin ii leat dárbašan ustibiid, bearašlahtuid dahje dulkkaid veahki áššiid dikšumis. Jearahallon olbmot eanaš oassái vásihit birget suomagillii áššiid divššodettiin, muhto eandalii sámegiela vuosttas giellan oahppan jearahallon olbmot vásihit, ahte eai álo ádehala suomagillii áššiid divššodettiin. Virgeoapmahaččaid gielladáiddu ovddideapmi sámegiela bargoveaga bokte fálláge buoret eavttuid duodalaš sámegiela bálvalusa fállamii.

Vásáhusat sámegiela áššiid dikšumis dahje das luohpamis

Lean nu hárbáhan, ahte lea beare suomagillii, de lea sáhtán geavvat ahte "vaistomaisesti" álgá suomastit dakkáriinge gii máhtá sámegiela.

Stuorámuš oassi vástideaddjiin máhte njuolgut dadjat, ahte leago välljen dikšut áššiid suomagillii, vaikke sámegiela bálvalus livččii lean fállán láhkai. Áššehasbálvalandilálašvuodain välljejit geavahangiellan mángii suomagiela, danin go dasa leat hárbáhan ja dat lea "lundolaš". Sámegiella áššiid dikšungiellan välljejuvvo dušše dalle, go lea dieđus, ahte áššehasbálvaleaddji máhtá sámegiela, muđuid áššiid dikšun ii álggahuvvo sámegillii iige välljejuvvo sámegiella.

Oktii lei vearrodoaimmahagas duodai labka ahte gáibidan, muhto de in gáibidan go lei nu hoahppu. Inge geargan.

Vástideaddjiin dušše vihtta leat gáibidan sámegiela bálvalusa alcesis. Sámegiela bálvalusaid gáibideapmi vásihuvvo mángii váttisin ja dan dihtii suomagillii dikšun gávnnavuvvo álkibun. Jus áššehasas ii leat dieđus, ahte sámegiela bálvalus lea oazžumis, de dalle dat ii sierra gáibiduvvo.

Lean válljen ovdal suomagiela, jos sámegielat bálvalusa fidnen lea beare dulkka bokte. Dahje jos virgeoalbmot lea heajos sámegiella, de in luohte gulahallamii.

Sámegielat bálvalusaid gáibideami heajuda maiddá bálvalusaid fállán dulkabálvalusaid bokte. Jearahallon olbmot vásihit álkibun dikšut áššiid seammás suomagillii go soahpat ovddalgihtii dulkonbálvalusa geavaheamis. Lassin vásihit, ahte áššiid dikšumis virgeoapmahačča luhtte lea dehálaš áddehallama dihte, ja dalle virgeoapmahačča giellaválljemis áššiid dikšumis lea stuorra mearkkašupmi.

Muhtumin eai oro gávdnomin sánit, galgá eambo čilget.

Duollet dalle vásihit váttisvuodaid dikšut áššiid suomagillii. Gielalaš váttisvuodaid buktet virgeoapmahašgiella ja lánkaásaheami dovdan. Lassin vásihit, ahte muhtun áššiid ferte čilget eanet suomagillii, go eai gávdno ovttaskas sánit ášši čilgemii. Jearaldat sáhtta leat dalle maiddá virgeoapmahačča sámekultuvrra dovdamis. Áššiid vásihit oázžut eará mearkkašumi, go sámegiela sániid jorgala suomagillii. Guokte jearahallon olbmo evttohitge, ahte áššiid dikšumis galggašii leat kulturdulka, vai áššit seailuhivčce mearkkašumis.

Go alccet luohtta dan meare, ahte galgá suomagillii birget.

Vaikke sámegiela vuosttas áidna giellan oahppan olbmot eai ieža almmut vásihan váttisvuodaid suomagillii áššiid divššodettiin, sáhtta sin maŋit buolva leat eará miela áššis. 1920-logus riegdán olmmoš ii leat goassige bivdán bálvalusa sámegillii, dan sadjái son vásiha birget suomagillii. Son lea maiddá hárvánan, ahte áššiid dikšungiellan lea suomagiella, iige leat goassige vásihan dárbbu gáibidit sámegielat bálvalusaid. Jearahallama áigge su mánná searvá háleštallamii ja háliida vuiget, ahte su mielas su vanhemat eai birge oalle bures suomagillii áššiid divššodettiin. Maiddá nubbi jearahallon olmmoš muitala, ahte lea vásihan, ahte su vanhemat eai leat áššiid divššodettiin máhttán albma lánkai suomagiela. Dát lea buktán heahpada dovdduid 1990-logus riegdán jearahallon olbmui.

Dalle go giellalánka bodii, háliidin testet mo dat doaibmá. Ii olmmoš gille doarrut. Lean jo vuollánan. Lea boastut, diedán. Dat besset dál dadjat ahte giige ii gáibit bálvalusaid sámegillii, muhto das lea nu olu lasse bargu. Go gáibida, dovdá iežat bahánehkkánin.

Go sámegielat bálvalusaid gáržžes fállu lea diedus, ii iežas áššiid dikšuma hálit duššiid dihte dahkat váddáseabbon dahje guhkibun. Sámegielat bálvalusaid galggašige juohke háve sierra gáibidit ja dat vásihuvvo váttisin. Lassin, jus sámegielat bálvalus gáibiduvvo, áššehas vásiha, ahte su birra jurddašit negatiivvalaččat.

Lohppii

Buohkat jearahallon olbmot eai dieđe iežaset rivttiin geavahit sámegiela virgeoapmahaččain, ja mii dan rievtti vuoddu lea. Eandalii nuorat vástideaddjiin leat dat, geat eai dovdda sámi giellalága. Giellalága dieđiheami sáhttit dan mielde atnit váilevažžan.

Ohcejoga gieldda sámegiela bargiid mearri lea juogo bisson seammán dahje juobe lasánan jagi 2006 ektui. Livččii goittotge dárbblaš, ahte Ohcejoga gielddas čuvošedje sámegiela bargiidmeari ja sámegillii áššiid dikšuma ovdáneami, vai das oáččoši dárkilut dieđu. Čielggadusas ovdanbuktojuvvon dieđuid vuodđun leat doaibmasuorgehoavd-
daid árvvoštallamat.

Jearahallon olbmot lohket sámegiela geavaheami virgeoapmahaččaiguin molsašuddat. Sámegiela geavaheapmi orru leamen čatnasan olbmo dovdamii, nappo dasa, ahte diehtit áššehasbálvaleaddji máhttit sámegiela. Maŋi guhkkeleappos virgeoapmahačča bálvalusat leat, dađi eanet eahpejáhkehahti lea, ahte áššiid giedahaladettiin máhttet sámegiela. Jearahallon olbmot eai dábálaččat sierra gáibit sámegiela bálvalusa amas eai oáččo ”vát-
tis áššehasa -steampila” ja go háliidit dikšut áššiid ovddalgihtii soabakeahhtá. Sámegiela bálvalusa gáibideapmi vásihuvvo váttisin ja áiggi doalvun. Jearahallon olbmot geavahit maiddá unnán virgeoapmahaččaid fállán sámegiela skoviid.

Sámegiela hállit leat hárvánan dikšut áššiid suomagillii. Suomagillii áššiid dikšun vásihuvvo lunddolažžan, dan sivas go leat vásáhusat, ahte sámegiela bálvalus ii leat fállu-
juvvon. Jearahallon olbmot leat hárvánan dikšut áššiid suomagillii vaikke eai dovddašii máhttit suomagiela seamma bures go sámegiela. Jearahallon olbmot eanaš oassái vásihit ge birget suomagillii áššiid divššodettiin, muhto eandalii sámegiela vuosttas giellan oahppan olbmot vásihit, ahte eai álo áddehala suomagillii áššiid divššodettiin. Sámegiela geavaheapmi virgeoapmahaččain ii galggašii leat sorjavaš sámegiela hálli suomagiela dáidui. Virgeoapmahaččat galggašedje eambo aktiivvalaččat fállat sámegiela bálvalusaid, vai sámegiela geavaheapmi livččii lunddolaš ášši virgeoapmahaččain. Lassin virgeoapmahaččaid gielladáiddu ovddideapmi sámegiela bargoveaga bokte fálašii buoret eavttuid duodalaš sámegiela bálvalusa fállamii.

9 Sámegiela boahhtevuohta

Jearahallon olbmot árvvoštallet, bohtetgo sii boahhtevuođas geavahit eanet dahje uhcit sámegiela. Lassin sii árvvoštallet, makkárin sii oidnet sámegiela dili boahhtevuođas 30 jagi geahčen, jagi 2042.

Jearahallon olbmuid sámegiela geavaheapmi boahhtevuođas

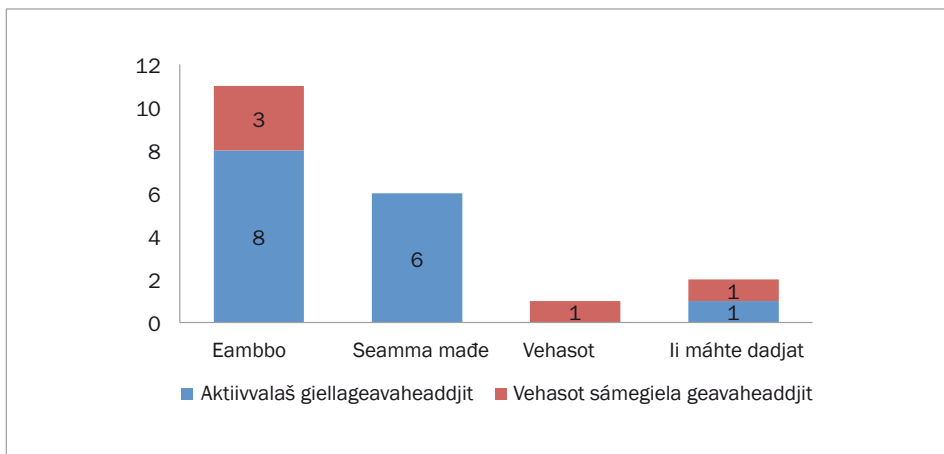

Tabella 25. Jearahallon olbmuid árvvoštallamat sámegiela geavaheamis boahhtevuođas.

Stuorámus oassi jearahallon olbmui árvvoštallá geavahit boahhtevuođas eanet sámegiela. Dáin gávccii leat aktiivvalaš giellageavaheaddjit ja golbma vehásut sámegiela geavaheaddjit. Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjiid giellageavaheami ovddida, ahte jearahallon olbmot leat diđolaččat válljen sierra dilálašvuodain hállat eatnigielaset. Skuvlejupmi máinnašuvvo oktan sivvan, ahte sámegiela geavaheami mearkašupmi lea áddejuvnon. Lassin boarrásut jearahallon olbmot vásihit sámegiela hállama leat álkit go suomagiela hállan, ja dainna vásihit birget bures. Nuorat lassin vásihit, ahte bissovaš fárreren ”davás” lasihivčče sámegiela geavaheami. Vehásut sámegiela geavaheaddjiid giela geavaheami lasihivččii giela bissovaš oahppan sihke hállu sirdit sámegiela dáiddu maiddá mánáide. (Tabella 25.)

Guhtta jearahallon olbmo árvvoštallet geavahit sámegiela seamma veardde boahhtevuođas. Nuoramus jearahallon goittotge árvvoštalai, ahte boahá geavahit sámegiela vehásut. Nuoramus vástideaddji mielas eai leat olbmot geaiguin geavahit sámegiela. Lassin guokte jearahallon olbmo eai máhte vástidit jearaldahkii. Dáin vehásut giela geavaheaddjiid mielas ássangilli birasin ii doarjjo sámegiela geavaheami, vaikke jearahallon olbmot livččii beroštupmi oahppat sámegiela. (Tabella 25.)

Anáraš- ja nuortalašgiella

Eanetlohku lea dan mielas, ahte anáraš ja nuortalašgielain leat buorit vejolašvuodát seailut ealaskas giellan boahhtevuodas. Guhitta vástideaddji leat eará mielas ja okta ii máhte vástidit. Anárašgiela ealáskahttindoaimmaid, mat leat dál jođus, oidnet váikkuhit giela seailumii, ja aktiivvalaš doaibmiid ánsus giela hálliid meari oidnet lassánit. Lassin vásihit, ahte nuoraid lassánan anárašgiela máhttu dahká giela ovdáneami vejolažžan. Dat, geat eai jáhke anárašgiela seailumii ealaskas giellan, oidnet, ahte dálá ealáskahttindoaimmat eai reahkká, go giella ii gullo árgabeaivvi giellageavahanbirrasis.

Jearahallon olbmot árvvoštalle nuortalašgiela dili buot heajumussan. Nuortalašgiela ballet jávkát, go giella ii gullo árgabeaivvi gulahallamis, eaige dieđe mánja nuorra giela hálli. Nuppe dáfus dat sierradoaimmat, mat leat jođus dahje leat plánejuvvon, dego SOG nuortalašgiela intensiivakursa ja Čeavetjávrrí nuortalaškulturguovddáža, oidnet čujuheamen háltti giela ovdánepmái. Dáid doaimmaid ja ruovttoluottafárreaddjiid vehkiin sáhttit ovddidit giela seailuma ja lasihit hálliid meari. Nuortalašgiela dili oidnet eanet hástaleaddjin go anárašgiela dili.

Davvisámegiella

Jearahallon olbmot árvvoštallet davvisámegiela dili dan viñkilis, ahte lea giela aktiivvalaččat dahje unnit geavaheadji olbmot. Jearahallon olbmui boarrásamosat árvvoštallet davvisámegiela dili hedjonit boahhtevaš golmmalogi jagi áigge. Sin árvvoštallama mielde Ohcejoga suomagielat álbmoga mearri lassána ja sámegiela geavaheadjiid mearri geahppána. Giellageavaheami geahppáneami ovddidit váldegiela váikkuhus nuoraid geavahan sámegillii, sámegielat nuoraid gaskasaš suomagiela gulahallan sihke nuoraid fárren gávpogiidda. Jearahallon olbmuid mielde maiddá gielalaš riggodat geahppána stuorát ahkeluohkáid jávkkadettiin. Jearahallon olbmot atnet fuola maiddá árbevirolaš dieđu sirdasuvvamis, eandalii go nuorran leat heajos studerenvejolašvuodát ruovttuguovllusteaset. Seammás go árbevirolaš dieđu hálddašeaddji olbmuid mearri geahppána, giella geaffu maiddá sátneráju dáfus.

Davvisámegiela boahhtevuoda doarjjan oidnet, ahte dál dihtet mánáid sáhttit oahppat mánja giela oktanaga ja dat, ahte davvisámegiela geavahit aktiivvalaččat golmma riikka guovllus. Čuovgamuššan davvisámegiela boahhtevuoda oidnet jearahallon olbmui dat, geat leat riegdán 1980- ja 1990-logus. Dáid jearahallon olbmui stuorámuš oassi oaidná davvisámegiela ealaskas giellan vel golmmalogi jagi geažes, ja hálliid meari árvvoštallet lassánit ealáskahttindoaimmaid bokte. Dego boarrásut vástideaddjiin, maiddá nuorat vástideaddjiide fuola buktá váldegiela váikkuhus sámegillii ja nuoraid sámegiela geavaheami vátnivuohta. Dán árvvoštallet váikkuhit dasa, ahte sámegiela eatnigiellan hálliid mearri boahhtá unnut. Seavdnjámuš boahhtevuoda gova oinnii nuoramus jearahallon olmmoš, guhte jáhkká, ahte giela ii golmmalogi jagi geažes hála eará go ”moadde olbmo”.

Lohppii

Stuorámus oassi jearahallon olbmui árvoštallá, ahte sii lasihit sámegiela geavaheami boahhtevuodas. Sámegiela heajos dilli lea dieđus ain buorebut, man dihtii giellageavahanválljemat dahkkojuvvojit ain diđolaččabut. Maiddái ovttaskas olbmo sámegiela sošála fierpmádaga viidodat váikkuha njuolggá sámegiela geavahanvejolašvuodaide. Nuoramus vástideaddji bokte sámegiela oktavuodaid vátnivuohta váikkuha sámegiela geavahepmái negatiivvalaččat. Dan sadjái jearahallon olbmot, geaid lagašbirrasis sámegiela dáidu lea lassánan, árvoštallet maiddái ieža geavahit sámegiela eanet boahhtevuodas.

Gielladili doarju sierradoaimmain vásihit leat stuorra mearkkašumi giellageavaheami lassáneapmái. Giela ealáskahttindoaimmaid oidnet doarjut anárašgiela ja nuortalašgiela geavaheami ja stuorámus oassi vástideaddjiin jáhkke, ahte anáraš- ja nuortalašgiella bohtet seailut ealaskas giellan. Davvisámegiela dili oidnet sihke hedjonit ja nanosmuvvat. Suomagiela lassánan geavaheapmi sihke árbevirolaš diehtodáiddu hálddašeaddji olbmuid vátnun álbmoga boarásmuovvama ja nuoraid eretfárrema geažil vásihuvvo heajudit sámegiela riggodaga ja geahpedit eatnigielaš meari. Rájáid rasttildeaddji ovttasbarggu ja mánggagielatvuoda buktán ávkkiid oaidnin vásihuvvo dan sadjái nannet davvisámegiela ealaskasvuoda. Giellaealaskasvuoda sáhtá lassin nannet sierra doarjjadoaibma-bijuin, maid gieđahallat čuovvovaš bihtás jearahallamiin badjánan ovdamearkkaiguin.

10 Doarjjadoaimmat

Sámegiela ealaskasvuoda nannemii dárbbasit doaimbajuid sámegiela dáiddu seailuheapmin ja ovddideapmin. Go sámegielat geavaheaddjit máhttet sámegiela eará dásiiguin, de dárbbasit mánggalágan doarjjadoaimmaid giela máhtu nannemii. Álggus dán bihtás gieđahallat aktiivvalaččat ja vehásut giela geavaheaddjiid dárbbuid gielladáiddu ovddideapmin. Gielladáiddu ovddideami lassin dárbbasit sámegielat doaimma ja doaimbajirasiid, main sámegiela lea vejolaš geavahit, ja main giella seailu ealaskas- san. Maŋnelis dán bihtás gieđahallat sámegielat doaimmaid dárbbuid oppa álbmoga, nu mánáid, nuoraid dego boarásmuvvange álbmoga viŋkilis.

Giellamáhtu nannen: Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit

Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjit dárbbasit doaimmaid gielladáiddu ovddideap- mái. Eandalii nuorat jearahallon olbmot gáibidit doaimmaid, mat dorjjošedje gielaid ealáskeami ja sátnevuorkká čoggoma. Oktan doaimmamállen evttohit funkcionála sámegi- elat kurssaid, main temán livčče ovdamearkan duodji dahje árbevirolaš ealáhusat, de- go guollebivdu. Jearahallon olbmot vásihit maiddá čáppagirjjálašvuoda doarjut sámegi- ela ovdáneami, go daid bokte lea vejolaš stuorrudit dakkár sátnevuorkká, mii ii gula beaivválaš árgabeaivái.

Aktiivvalaččat giela geavaheaddjit, geat leat oahppan sámegiela maŋnelis, gáibidit giella- oahppama doarjjan giellamentora ja giellarisváhnema, guhte dorjjošii giela geavaheamis ja gielladáiddu ovdáneamis. Lassin árgabeaivvi giellageavahanvejolašvuodaid lasiheapmi vásihuvvo doarjut sámegiela dáiddu ovdáneami.

Dehálaššan vásihit maiddá giellaskuvlejumit, main oažžu duodaštusa ja duodaštus gielladáiddu. Ohcejogas leat nana gielalaš resurssat, muhto dávjá eahpesihkarvuoh- ta sámegiela máhtus ja riektáčállimis lea sivvan sámegiela unnánaš geavaheapmái ovdamearkan virggálaš dilálašvuodain. Gielladutkosa dábbalažšan šaddan nannešii sámegiela geavaheami servodaga eará oasseguovlluin. Maiddá ámmátlaš máhtolaččaid sámegiela geavaheami galggašii nannet dievasmahttinskuvlemiiguin. Ovdamearkan sámegiela vuosttas giellan oahppodiimmuin dahje eatnigiela dási sámegiela hálliin galggašii leat vejolaš čujuhit njálmálaš gielladáiddušat ja oažžut das duodaštusa. Stuorámuš oasis jearahallon olbmui ii leat makkárge dutkkus sámegielas, vaikke stuorámuš oasis sis lea sámegiela vuosttas giellan oahppan olbmot. Jearahallon olbmuiin dušše njealjis lea dutk- kus sámegielas: guokte leaba čállán sámegiela eatnigiellan stuđeantáčállimiin, okta vieris giellan ja ovttas lea bajit dási gielladutkkus.

Giellamáhtu nannen: Vehásut sámegiela geavaheaddjit

Vehásut giela geavaheaddjit gáibidit doaimmaid, maiguin movttiidahttit ja doarjut sámegiela geavaheapmái. Giellakurssaid dárbbášit eará dási giela hálliide. Dárbu lea álgo-, joatkka- ja maiddái intensiivakurssaide. Kursadoaimmas galggašii movttiidahttit giela hállamii seammás, go oahpahallat giellaoahpa, čállima ja stuorrudit sátneráju. Okta jearahallon olbmui govvida kursadoaimma ”kritihkkafriijaavádahkan”, gos nannejuvvošii máhttima bokte iešluohtámuša sámegiela geavaheapmái.

Ohcejogas ordnejuvvon kurssat galggašedje leat Ohcejogas hálluojuvvon nuortasuopmana mielde. Namalassii Ohcejogas ordnejuvvon giellakurssaide lea dárbu, go giela oahppama sávvat leat vejolačča eará eallima olis. Mánnggaid jearahallon olbmuid bargo- ja eallindilli ii atte vejolašvuoda fárrat eará guvlui giela oahppama dihtii. Lassin bargosajiid sávvet movttiidahttit giela oahppamii, ja bargoaddi sávvet fállat giellakurssaid dahje vejolašvuoda oassálastit daidda bargoáiggis. Maiddái vehásut giela geavaheaddjit sávvet vejolašvuoda čadahit sámegiela gielladutkosa.

Eará giela oahppama movttiidahtti vuogit jearahallon olbmuid mielde leat funktionála resurssat, sihke árgabeaivvi giela gullan. Sámegiela oahppan árgabeaivvi doaimmaid bokte vásihuvvošii miela mielde. Kursovdamearkan máinnašit háleštallankurssaid, duodjekurssaid, guolástusreassuid ja earálágan temáahkediid. Lea dárbu kurssaide, maida oassálastima šielbmá ja sámegiela hállama šielbmá leat vuollegaččat. Lassin ođđa movttiideaddji giellaoahppanbargoneavvuid vásihuvvojit doarjut iežas giellaoahppama. Dákkárat leat ovdamearkan multimedia DVD:t, jietnagirjjit sihke internehtas gávdnon sátnegirjjit, giellaoahpparávagirjjit ja hárjehusat

Vehásut giela geavaheaddjit sávvet, ahte sámegiella šaddá árgabeaivvi giellan. Dáinna oaiivildit dan, ahte giella gullošii ja oidnošii eanet čállojuvvon hámmis. dalle dan oahpašii ”dego vahágis”. Vehásut giela geavaheaddjit gáibidit maiddái doaimmaid, mat váikkuhivčče jurddaguoddobirrasii positiivvalaččat, vai šielbmá sámegiela geavaheapmái njiejašii. Giela oahppama galggašiiige doarjut positiivvalaš ovdamearkkaiguin ja doaimmaiguin jeavddalaš negatiivvalaš divodeami sadjái. Jus giela geavaheapmi vásihuvvo positiivva áššin, ovttaskas olbmo lassánan giela geavaheapmi ovddida maiddái su iežas giela.

Sámegielat doibmii dárbu buot ahkásaččaide

Ohcejoga gielddas ja dan eará giliin lea dárbu ordnejuvvon sámegielat doaimmaide. Jearahallamiin bajiduvvo ovdan sohkaolvvaid gaskasaš oktasašdoaimma, rájiid rasttildeaddji ovttasbargu, sámi gielladáiddu lasiheapmi bargoeallimis, mediafálaldaga lasiheapmi ja earálágan dihtorteknikkalaš heivehusaid ja prográmmaid lasiheapmi. Lassin sámegiella galgá hálluojuvvon giela lassin maiddái oidnot. Jearahallamiin badjánit ovdan sámegielat doaimmat jearahallojuvvon olbmuid sihke mánáid ja nuoraid dárbbuid dá-

fus. Buot jearahallon olbmot leat dievas agis, de dán čielggadeamis mánáid ja nuoraid iežaset oainnut eai leat jearahallojuvvon. Dehálaš livččii maddái gullat mánáid ja nuoraid oainnuid sámegiela doaimmain, maid sii vásihit mielamiel doaimman.

Ovdan boahhtán evttohusat

- lasi sámegiela geavahanbirrasiid
- sámegiela astoáigedoaimma, dego funkcionála kurssat
- giella- ja kultursiida, mii čohkkešii eará ahkášaš olbmuid doaimmat ovttas
- sohka buolvvaid gaskasaš vuorrováikkuhusa lasiheapmi
- ”boares” sámegiela sániid aktiivvalaš atnui váldin
- ođđasániid ovddideapmi
- giellabagadallan vanhemiidda giellageavahanválljemiiguin mánáin
- gildii čielga politihkalaš prográmma sámegiela dili buorideapmin
- sámegiela bajideapmi gieldda čevllohallasášin
- miellaguoddoarrasa ovddideaddji doaimmat, vai sámegiela geavahanšielbmá ii livččii nu allat
- sámegiela mediafálaldaga lasiheapmi
- telefovnnaide ja dihtoriidda sámegiela heivehusat
- sámegiela dihtorspealut
- sámegiela bálvalusaid oazžuma lasiheapmi
- rájaid rasttildeaddji ovttasbarggu lasiheapmi
- fitnodagaid ja servviid movttiidahttin geavahit galbbain ja reklámain sámegiela
- sámegiela bargoveaga lasiheapmi nu priváhta sektoras go almmolaš sektoras
- bargiid skuvlen sámegiela máhtolažžan

Lasi sámegiela doaimmat mánáide

Sámegiela beaivedivššu lassin Ohcejogas lea dárbu giellabesiide Ohcejoga kirkosiiddas, Gáregasnjárggas ja Njuorggámis. Dál Njuorggáma gilis ii leat fállujuvvon makkárga sámegiela beaivedikšu dahje giellabeassedoaimma. Sáhttit maddái árvoštallat, leago govttolaš fállat Njuorggáma sámegiela mánáide beaivedikšobáikki logiid kilometheriid duohken. Ja seammás suomagiela beaivedikšu lea fállujuvvon Njuorggáma gilis.

Mánáide váillahit lassin sámegiela astoáiggedoaimma sihke doaimmaid, mat dorjot gielladáiddu ovdáneami. Go ahkejoavkkut ja resurssat leat smávva, de lea ságastallan das, mo doarjut daid mánáid sámegiela dáiddu ovdáneami, geain sámegiella lea ruovttugiellan, ja mo dáhkidit sámegiela dáiddu maddái daidda mánáide, geain sámegiella ii leat ruovttugiellan.

Ovdan boahtán evttohusat

- sámegielat astoáiggedoaimma mánáide, rieggát ja budaldusat
- sámegielat mediafálaldaga lasiheapmi mánáide
- dubbejuvvon mánáidprográmmat ja -filmmat
- giellabeassedoaimma Njuorggámii, Ohcejohkii ja Gáregasnjárgii
- gielladili buorideapmi skuvllas

Lasi sámegielat doaimmat nuoraide

Jearahallamiin sávvet sámegielat nuoraiddoaimmaid, dego nuoraideahkediid, searve-gotti ordnen doaimmaid, teáhter- ja musihkkadoaimma ja eará astoáigge doaimma. Lassin sávvet sámenuoraid deaivvademiid ja riikkaidgaskasaš eamiálbmotnuoraid deaivvademiid.

Skuvladoaimma sávašedje dáláza eanet ovddidit sámegielat doaimma. Skuvllat galggašedje geavahit sámegielat resursaolbmuid oassin oahpahusas. Daid vehkiin sáhtášii lasihit mánáid ja nuoraid beroštumi gillii, ja seammás riggodahttit mánáid ja nuoraid giellamáhtu. Lassin skuvllaide galggašii buktit eanet sápmelaš dáiddáriid, dego girječálliid. Jearahallon olbmot leat maiddáii fuolas Ohcejoga sámelogahaga dilis. Oaivi-liid mielde oahpahusa galggašii ovddidit eanet sámegiela ja -kultuvrra vuodu ala.

Ovdan boahtán evttohusat

- sámegielat astoáiggedoaimma nuoraide
- gielladili buorideapmi skuvllain
- sámegielat mediafálaldaga lasiheapmi nuoraide

Lasi sámegielat doaimmaid boarásmuvvan olbmuide

Nuorat jearahallon olbmui spiehkkanit boarrásut olbmot, geat eai ane dárbblašlázžan sámegiela doarjaleaddji doaimmaide. Dan sadjái boarrásut olbmuid dárbbut leat sámegielat bálvalusaid oazžumis ja sámegielat geavahanvejolašvuodaid lasiheamis. Ahke-olbmui, guhte ássá okto ruovttus, livččii dehálaš beassat čoahkkanit eará sámegielagii-guin. Dáhpáhusain deháleamos livččii ovtastallan ja vejolašvuolta servvoštallamii ja háleštallamii, iige nuge ordnejuvvon prográmma.

Ahkeolbmuid doaimmaid plánemis ja ordnemis galgá váldit vuhtii, ahte dárbbášlaš diehtu fáhte daid, geaidna dat guoská. Dalle doaimma plánemis galgá váldot vuhtii fysalaš ja gielalaš ráddjejumit ja johtinvejolašvuodát. Muhtun dáhpáhusain ahkeolbmuid fysalaš ja gielalaš ráddjejumit sáhttet hehttet dábálaččat geavahuvvon dieđihangaskaomiid čuovvuma, dego báikkálaš- ja guovlluaviissaid almmuhusat čuovvuma. Buorre geavahkan sáhtášii ordnejeadji bealde leat oktavuoda váldin njuolggá ahkeolbmuide go

čuozáhatjoavku lea oalle unni. Muhtun dáhpáhusain fievrredemiid ordnen fállá ahkeolbmuid buoret vejolašvuodaid oassálastimii.

Boarásmuvvan álbmogii lea earenoamáš dehálaš fállat sámegiela bálvalusaid. Jearahallon olbmot ledje fuolaš boarrásiidsiidii fárremis ja doppe geavahuvvon gielas. Sii ledje eandalii fuolas dilis, ahte boarrásiidsiidda bargit eai hálášii sámegiela, eandalii jus suomagielas vajálduvvá boarásmuvadettiin dahje muitobuoalmasvuoda mielde.

Ovdan boahtán evttohusat

- sámegiela boarrásiidsiida
- sámegiela ahkeolbmuid deaivvadeamit
- sámegiela bálvalusat

Lohppii

Ohcejogas lea dárbu giela ealáskahttinbargui. Go sámegiela hálliid gielalaš duogážit leat oalle heterogenalaččat, maiddá dárbbut sierra doaimmain leat mánggaláganat. Vehásut giela geavaheaddjit dárbbasit vejolašvuodaid ovddidit gielladáidduset ja movttiidahttima aktiivvalaš giela geavaheapmái. Aktiivvalaččat giela geavaheaddjit dan sadjái dárbbasit vejolašvuodaid ovddidit sin dáláš gielladáidduset. Jearahallamiin badjánii maid dat, ahte sámegiella ii vealttakeahtá leat álo gulahallangiellan sámegiela máhtolaš olbmuid gaskkas. Jearahallon olbmot vásihitge dehálažžan, ahte olbmot, guhte máhttet giela, geavahivčče dan álo gaskaneaset háleštettiin. Eandalii dehálaš lea sámegiela geavaheapmi mánáiguin ja nuoraiguin.

Nu nuorat dego maiddá boarrásut jearahallon olbmot vásihit, ahte nuorat sohka buolvva máhtán terminologijja lea gáržžit ja geahtit go boarrásit sohka buolvvas. Dili sáhtá buoridit sohka buolvvaid gaskasaš vuorrováikkhusain, dalle ovtta doaimmadettiin sánniid ohppet lunddolaččat. Ordnejuvvon doaimma bokte sáhtašii ovdidit sámegiela geavaheami ja ovddideami. Ordnejuvvon doaimmat galggašedje leat oppalaččat sámegiela, ja dalle eará gielaid sáhtašii geavahit dušše veahkkegiellan.

Ohcejogas lea dárbu maiddá gielladutkosiid ovddideaddji sámegiela skuvlejupmái ja vejolašvuhtii oážžut njálmmálaš gielladáiddus duodaštusa. Stuorámuš oasis eatnigiela sámegiela hálliin ii leat vealttakeahtá duodaštus sámegiela. Go sámegiela dutkosa gáibidit dahje dat gehččojuvvo ovdun rekryteremis, de eatnigiela sámegiela hálli sáhtá guoddi ozakeahtá barggu virggálaš dutkosa váiluma geažil.

11 Jurddabohtosat

Ohcejohka lea Suoma áidna sápmelašeanetlogu gielda, gos maiddái stuorámuš oassi sápmelaččain hállá sámegiela. Dálá statistihkkadieđuid mielde Ohcejogas leatge nan-noseappot sámegiela resurssat go gosge eará sajis Suomas. Vaikke Ohcejohka lea nana sámegiela guovlu, de ballun lea, ahte sámegiela dilli hedjona boahttevuodas. Ohcejoga sámegiela dili hástalussan lea boarásmušvi sámelbmot ja nuppe dáfuš nuoraid eretfárren ja maiddá sámegiela geavaheami geahppáneapmi. Ohcejoga seailun nana sámegiela guovlun dárbbáša sierra doarjjadoaimmaid.

Čielggadeami várás leat gearahallon 20 ohcejohkalačča sámegiela geavaheaddji, geat hállat sámegiela aktiivvalaččat (15 olbmo) dahje vehásut aktiivvalaččat (5 olbmo). Aktiivvalaččat sámegiela geavaheaddjiin eanetlohku lea oahppan sámegiela áidna vuosttas giellan mánnávuodastis dahje suomagiela oktana. Oassi lea lassin oahppan sámegiela skuvllas dahje rávis olmmožin ieš stuđereditiin. Vehásut aktiivvalaččat giela geavaheaddji sápmelaččat leat oahppan suomagiela vuosttas giellan ja sámegiela muhtun veardde mánnávuodastis nuppi vanhemiš. Vehásut sámegiela geavahan olbmuid joavkkus lea lassin nuoramus gearahallon olmmoš, guhte lea oahppan sámegiela vuosttas giellan mánnávuodastis, muhto hállá dál sámegiela dušše muhtumin. Livččii dehálaš čielggadit, ahte man dábálaš lea nuoraid sámegiela molsašuvvan suomagillii.

Ruovttus hálluojuvvon giella váikkuha giela oahppamii ja geavaheapmái. Gearahallon olbmot, geain mánnávuodas leamašan sámegiella geavahangiellan ruovttus ja šaddanbirrasis, leat dálge aktiivvalaš sámegiela geavaheaddjit. Dan sadjái gearahallon olbmot, geaid ruovttus sámegiella ii leat válđoáššis geavahuvvon, leat dál vehásut aktiivvalaš sámegiela geavaheaddjit. Dilli spiehkkasa suomagili dili ektui: buohkat 20 gearahallon olbmo almmuhit áddet ja máhttit suomagiela njuovžilit. Suomagiela njuovžilit máhttet maiddái dat olbmot, geain sámegiella leamašan áidna geavahuvvon giella mánnávuodas; nu ruovttus go lagašbirrasis. Sámegiela máhttin fas lea nannosit oktavuodas ruovttus ja lagašbirrasis geavahuvvon gillii. Jus mánnávuoda lagašbirrasis eai leat aktiivvalaččat hállán sámegiela, eaige gearahallon olbmot leat maŋnelis oahpahallan sámegiela, árvoštallet sii máhttit sámegiela hejot.

Ohcejohka ii leat sámegiela birasin seamma nanus go ovdal. Oassi gearahallon olbmuin árvoštallá sin rávis mánáid boarráseabbon geavahit eanet suomagiela go sámegiela. Sivvan máinnašit eretfárrema sihke beallelaččaid, geat eai máhte sámegiela. Sámegiela sirdašuvvan mánáid aktiivvalaš giellan ii maiddái leat iešalddes čielggas. Vuolled 18-jahkásaš mánáid vanhemat gártet giddet eanet fuomášumi mánáideaset giellageavaheapmái ja leat eambo plánavuložat, vai mánáide šattašii nana sámegiela dáidu. Lihkáge mánát sáhttet skuvlii manadettiin oidigoahtit suomagiela geavaheami.

Jurddaguoddbiras lea goittotge nuppástuvvan eanet positiivvalažžan sámegiela ektui, ja beroštupmi sámegiela oahppamii lea lassáan. Buohkaid jearahallon olbmuid mielas sámegiela máhttin lea dehálaš ja das lea maiddá ávki. Sámegielas oidnet lassin stuorra mearkkašumi sápmelaččaid iešdovdui ja kultuvrii oppalohká. Lassin mánggagielatvuolta vásihuvvo ávkkálažžan, eai dan ektui leat šat ovdagáttut, maid mielas mánnái lea váttis oahppat mánga giela oktanaga.

Vaikke jurddaguoddbiras lea rievdan eanet positiivvalažžan sámegiela ektui, sihke nuorat ja vanhemaat jearahallon olbmot mitalit vásihan olggušteami sámegiela geavaheami geažil. Sámegiela geavaheami lea muhtumin gildojuvvon dahje dat ii leat leamaš heivvolaš muhtun dilálašvuodain. Sámegiela hállan báikkis, gos lea mielde oktage ii-sámegiela olmmoš, lea vásihuvvon unohassan. Mánggat olgguštanvásáhusat laktásit skuvllaáigái, maiddá nuorat jearahallon olbmuid. Lassin olggušteami lea vásihuvvon, jus jearahallon olmmoš lea geavahan ng. ”heajos sámegiela”. Eandalii nuorat jearahallon olbmot leat vásihan olggušteami eatnigiela sámegiela boarrásut ahkeluohkáid bealde, dan sivas go eai leat hállán sámegiela doarvái bures. Jearahallamiin badjánage čavga miellaguoddbiras sámegiela riektahállama dáfus. Ballu sámegiela riektahállamis dahje-čállimis doalvu goittotge álkit sámegiela geavaheami geahppáneapmái.

Giellageavahanbirasin Ohcejohka lea guovttegielat: buot čielggaduvvon giellageavahanbirasiin geavahuvvo suoma- ja sámegiella. Nana sámegiela geavahanbirrasat, sámegiela aktiivvalaččat geavahan olbmuid ruovttuid lassin, leat árbevirolaš sápmelaš ealáhusat sihke organisašuvnnat, mat ovddidit sámegiela, kultuvrra ja ealáhusaid. Sámegiela geavahit fuonibut virggálaš oktavuodain ja astoáigge budáldusain. Sámegiella orru leamen dávjá giellageavahanválljemiin sorjavaš suomagillii. Go buot čielggaduvvon giellageavahanbirrasat leat guovttegielagat, leat dušše unnán ruovttu olggobeale giellageavahanbirrasat, main sámegiela geavaheami vásihuvvo heivvolažžan. Dábálaččat suomagiela geavahit, jus báikki alde lea oktage olmmoš, gean eai dieđe máhttit sámegiela njuovžilit.

Sámegiela geavaheami lea áššiid divššodettiin čadnojuvvon áigái, báikái, bálvalusa fállái ja áššehasbálvaleaddjái. Sámegiella geavahuvvo nu priváhta sektoras go virgeoapmahaččain, jus dihtet, ahte áššehasbálvaleaddji máhtta sámegiela. Ohcejogas dikšotge áššiid dávjibut sámegillii go eará sajis Suomas. Sámegiela bálvalusaid gáibideami vásihuvvo goittotge váttisin ja doalvu áiggi. Maiddá sámegiela skoviid deavdin ii leat dábálaš. Mađi guhkkeleappos bálvalusat leat dađi duodaleabbo lea, ahte áššit dikšojuvvojit suomagillii. Vásáhusat sámi giellalága doaimmakeahtes vuhtii leatge dolvon dasa, ahte sámegiela bálvalusa eai oppa gáibitge. Sihke sámi giellalágas ja virgeoapmahaččaid sámegiela bálvalusain galggašii dieđihit aktiivvalaččabut, vai áššiid dikšumis sámegillii boadášii eanet lunddolaš go dál.

Sámegiela heajos dilli lea dieđus buorebut go ovdal, ja dán dihtii giellageavahanválljemat dahkkojuvvojit ain diđolaččabut. Vaikke stuorámus oassi jearahallon olbmuid

árvoštallá boahhtevuođas geavahit sámegiela eanet, de ferte giela geavaheami vällje-miidda giddet ain eanet fuomášumi. Vaikke Ohcejogas leat nana gielalaš resurssat, de lea ovttaskas olbmuid sámegiela geavaheapmi goittotge garrasit sorjavaš ovttaskas olbmo sámegielat kontávttaid, fulkkiid ja ustibiid mearrái. Dál bálvalan-, kultur- ja mediafálaldagat eai doarjjo duođalaš guovttegielat birrasa šaddama.

Čielggadusa bohtosiid mielde sámegiela dilli hedjona Ohcejoga gielddas áiggi mielde. Dál Ohcejoga gielddas lea gielalaččat rikkis sámegielat álbmot. Stuorra ahkeluohká boarásmuvvan ja nuoraid heajos skuvlenvejolašvuodát guovllus váikkuhit sámegielat álbmoga geahppáneapmái. Lassin sámegiela geahppánan geavaheapmi funida giela dili. Ohcejogas leat jorggáldatmuttus, mas dálá doaimmain váikkuhat sámegiela dili ovdáneapmái Ohcejoga guovllus.

Sámegielat doaibmabirrasa nanusmahttimii dárbbášat sierra doarjjadoaimmaid. Go sámegielat hálliid gielalaš duogážit leat oalle heterogenaččat, maiddá dárbbut sierra doaimmain leat mánggaláganat. Vehásut giela geavaheaddjit dárbbášit vejolašvuodaid ovddidit gielladáidduset ja movttiidahttima aktiivvalaš giela geavaheapmái. Aktiivvalaččat giela geavaheaddjit dan sadjái dárbbášit vejolašvuodaid ovddidit sin dáláš gielladáidduset. Aktiivvalaččat sámegiela geavahan olbmot máhttet hállat sámegiela njuovžilit, muhto sámegiela geavaheami heajudit vásihuvvon váilevuodát čállindáiddus dahje čállinmáhtuhisvuohta. Lassin dárbbášit eanet sámegielat kultur- ja mediafálaldaga. Duođalaš guovttegielatvuođa dorvvasteapmin dárbbášit maiddá sámegiela geavaheami lasiheami buot doaibmabirrasiin Ohcejogas.

Dálá sámegielat birrasa nannen ovddida giellaealáskahttinbarggu maiddá eará guovluin. Fuopmášahtti lea, ahte jearahallon olbmuid joavkkus leat dakkárat, geat leat välljen Ohcejoga ássanbáikin vai mánát oahpašedje sámegiela. Nana sámegielat biras doarjuge eatnigielat dássásaš gielladáiddu fáhtema ja fállá ruovttoluottafárreaddjiide dahje eará sámegiela gáhttemis beroštuvvan olbmuide gielalaččat rikkis sámegielat birrasa.

TABEALLAT

- Tabealla 1. Ohcejoga álbmotráhkadus 2011 (Sámediggi 2011; Álbmotregistrtarguovddáš 2011.)
- Tabealla 2. Sámeálbmoga juohkašuvvan Suomas 2011 (Sámediggi 2011.)
- Tabealla 3. Jearahallon olbmuid rávis ja vuolle 18-jahkásaš mánát
- Tabealla 4. Jearahallon olbmuid máhttán gielaid geavaheapmi
- Tabealla 5. Geavahuvvon veahkkeneavvut sámegielat sáni buhttemis
- Tabealla 6. Giela geavaheapmi, máhttin ja gillii gullevašvuoda dovdan
- Tabealla 7. Jearahallon olbmuid vásihan eatnigiella
- Tabealla 8. Miellaguottut mánggagielatvuodas ja sámegielas
- Tabealla 9. Miellaguottut sámegiela mearkkašumis sámekultuvrii
- Tabealla 10. Miellaguottut sámegiela dilis
- Tabealla 11. Miellaguottut sámegiela hállamis
- Tabealla 12. Jearahallon olbmuid vásihan olggušteapmi
- Tabealla 13. Kultur- ja mediafálaldaga geavaheapmi
- Tabealla 14. Dihtora geavaheapmi
- Tabealla 15. Nana sámegielat birrasat
- Tabealla 16. Heajos sámegielat birrasat
- Tabealla 17. Sámegillii áššiid dikšun priváhta sektoras
- Tabealla 18. Sámegiela máhtolaš bargit Ohcejoga gielddas (Nákkäläjärvi 2007.)
- Tabealla 19. Sámegiela máhtolaš bargit Ohcejoga gielddas (gieldda doaimasuorgehoavddat 2012.)
- Tabealla 20. Áššiid dikšun virgeoapmahaččain sámegillii
- Tabealla 21. Sámegielat skoviid deavdin
- Tabealla 22. Áššiid dikšun doaktáris ja apoteahkas sámegillii
- Tabealla 23. Miellaguottut sámegillii áššiid dikšumis
- Tabealla 24. Sámegillii ja suomagillii áššiid dikšun
- Tabealla 25. Jearahallon olbmuid árvvoštallamat sámegiela geavaheamis boahhtevuodas

GÁLDUT

Jearahallon olbmot

- 17.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1990-logus
- 17.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1990-logus
- 18.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1940-logus
- 18.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1930-logus
- 18.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1980-logus
- 19.7.2012 Jearahallon, almmáiolmmoš. r. 1920-logus
- 19.7.2012 Jearahallon, almmáiolmmoš. r. 1950-logus
- 19.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1980-logus
- 20.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1950-logus
- 20.7.2012 Jearahallon, almmáiolmmoš. r. 1930-logus
- 20.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1960-logus
- 23.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1970-logus
- 26.7.2012 Jearahallon, nissonolmmoš. r. 1980-logus
- 26.7.2012 Jearahallon, almmáiolmmoš. r. 1970-logus
- 26.7.2012 Jearahallon, almmáiolmmoš. r. 1990-logus
- 26.7.2012 Jearahallon, almmáiolmmoš. r. 1970-logus

- 26.7.2012 Jearahallan, nisssonolmmoš. r. s.1980-logus
 27.7.2012 Jearahallan, nisssonolmmoš. r. 1930-logus
 28.7.2012 Jearahallan, nisssonolmmoš. r. 1990-logus
 1.8.2012 Jearahallan, almmáiolmmoš. r. 1950-logus
 31.8.3012 Diedáhus Hekkanen Raimo, vd. gielddahoavda
 31.8.2012 Diedáhus Solmari Kirsi, vuodđodorvojođiheadđji
 31.8.2012 Diedáhus Aikio Eeva-Maarit, ovddidan- ja ealáhushoavda
 5.9.2012 Diedáhus Partanen Toivo, giddodathoavda
 18.9.2012 Diedáhus Alaraudanjoki Arja, rektor-čuvegushoavda

Girjjálašvuohta

Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä: Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Helsinki: SKS.

Lehtola Veli-Pekka 1994: Saamelainen evakko. City Sámit. Helsinki.

Länsman Tarja 2000: Kaldoaivin erämaa-alueen asutus- ja elinkeinohistoriaa. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A. No 126

Näkkäljärvi, Klemetti 2007: *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta*. Saamen kielineuvosto/ saamen kielen toimisto.

Muller-Wille , Ludger 1996: Kahden kulttuurin kohtaaminen, saamelaiset ja suomalaiset Utsjoella. Rovaniemi: Arktinen keskus.

Partanen, Minna 1994: *Saamen kielen käyttö Suomen saamelaisalueella*. Pro gradu -työ. Oulu: Oulun yliopisto.

Rasmussen, Torkel 2005: Jávo huvva ja ealáska, Davvisámegiela giid demografija ja buolvvaidgaskasas sirdáseapmi Norggas ja Suomas. Tromsø: Romssa Universitehta.

Njuolggadusat

Laki saamelaiskäräjistä 1995/974

Saamen kielilaki 1086/2003

Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa L 516/1991

Internet-gáldut

Statistihkkaguovddáš: Väestö 31.12.2011 / Lohkojuvvon 10.9.2012

Sámediggi 2012: Saamelaisten lukumäärä vuoden 2011 saamelaiskäräjien vaaleissa. / Lohkojuvvon 10.9.2012

Sámediggi 2008: Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 saamelaiskäräjävaaleissa. / Lohkojuvvon 10.9.2012

